

Lunds universitet, CTR
KRE 008: Examensarbete i kyrkovetenskap, 10 p
Handledare och examinator: Stephan Borgehammar
Framlägges: 060530

Förbereda sig för att fira gudstjänst – men hur?

En undersökning av från 1986 års kyrkohandbok
avvikande beredelsemoment

Ingrid Lindström
811124-1942

In this essay I examine how in seven different congregations that belong to the Church of Sweden the preparatory office is formulated in ways that differ from the form that is prescribed in the current service-book of the Church of Sweden. My purpose is to examine how and why the congregations have chosen these alternative preparatory offices. This I have tried to find out by reading the written instructions and/or homepages of the congregations, studying their orders of service and interviewing one pastor in each congregation.

Before describing, comparing and commenting on the different ways these congregations have chosen to formulate their preparatory offices, I give a historical background to the preparatory office itself and how it is formulated/designed in the current service book of the Church of Sweden. I also describe the history and the introduction of the Kyrie.

I then describe each congregation, trying to point out the main characteristics of it, then concentrating on the process that lies behind the urge to formulate an alternative preparatory office, the reasons for it and the results.

One of the conclusions I draw is that in the congregations I have examined there is an ongoing discussion about and reflection on the advantages of including the Kyrie in the preparatory office. I also found that in the congregations there are different opinions about the words following the prayer of penitence – should they be words of direct absolution or words that speak about the promise of God's forgiveness? This discussion is closely connected to a discussion about what is the connection between the preparatory office and the holy communion/Eucharist. I can also see that the liturgies are dependent on the context where the services are celebrated. What I find a bit strange is that some of the congregations do not report their varieties to the diocesan authority. This ought to be done in order to encourage a discussion about whether they are liturgically appropriate or not.

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Inledning.....	5
1.1 Motivering av ämnesval	5
1.2 Syfte	5
1.3 Metod och urvalskriterier	6
1.4 Avgränsningar.....	9
1.5 Käll- och litteraturöversikt samt forskningsläge	10
1.6 Disposition.....	11
2. Liturgihistorisk genomgång av det allmänna skriftermålet och kyrieten.....	12
2.1 Det allmänna skriftermålet tillkomsthistoria	12
2.1.1 Det allmänna skriftermålet från fornkyrkan till 1942 års kyrkohandbok	12
2.1.2 Beredelsemomentets utformning i 1986 års kyrkohandbok.....	16
2.2 Kyriets tillkomsthistoria från fornkyrkan till 1986 års kyrkohandbok	18
3. Undersökning av från 1986 års kyrkohandbok avvikande beredelsemoment.....	20
3.1 Döderhults församling.....	20
3.1.1 Beskrivning av församlingen.....	20
3.1.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning	21
3.1.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess	22
3.1.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet.....	23
3.2 Enskede församling.....	24
3.2.1 Beskrivning av församlingen.....	24
3.2.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning	25
3.2.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess	26
3.2.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet.....	27
3.3 Gottfridsbergs församling	27
3.3.1 Beskrivning av församlingen.....	27
3.3.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning	28
3.3.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess och skäl till utformningen av beredelsemomentet	29

3.4 Helgeands församling	30
3.4.1 Beskrivning av församlingen.....	30
3.4.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning	31
3.4.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess	32
3.4.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet.....	33
3.5 Hyllie församling	33
3.5.1 Beskrivning av församlingen.....	33
3.5.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning	35
3.5.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess	36
3.5.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet.....	36
3.6 Lunds Allhelgonaförsamling	37
3.6.1 Beskrivning av församlingen.....	37
3.6.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning samt tillkomstprocessen av denna utformning.....	38
3.6.3 Skäl till utformningen av beredelsemomentet.....	39
3.7 Åsundens församling.....	39
3.7.1 Beskrivning av församlingen.....	39
3.7.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning samt tillkomstprocessen av denna utformning.....	41
3.7.3 Skäl till utformningen av beredelsemomentet.....	42
4. Slutsatser och analys.....	43
5. Personlig reflektion.....	49
Käll- och litteraturförteckning	53
Bilagor:	
Bilaga 1: Utdrag ur agendor från Döderhults församling.....	58
Bilaga 2: Utdrag ur agendor från Enskede församling.....	60
Bilaga 3: Utdrag ur agendor från Gottfridsbergs församling	61
Bilaga 4: Utdrag ur agendor från Helgeands församling	62
Bilaga 5: Utdrag ur agendor från Hyllie församling	63
Bilaga 6: Utdrag ur agendor från Lunds Allhelgonaförsamling.....	65
Bilaga 7: Utdrag ur agendor från Åsundens församling.....	67

Förord:

Jag har så länge jag kan minnas varit fascinerad av liturgi – denna mångfald av uttrycksmedel som jag menar strävar efter att förmedla en gemenskap mellan Gud och människa och mellan människa och människa. Både gemenskap med människor som firar liturgin idag, men också med dem som i århundraden använt samma liturgiska moment. Tanken på att människor i århundraden, i vissa fall årtusenden, firat gudstjänst med liknande struktur och/eller med i stort sett samma liturgiska moment som jag firar är en tanke som jag tycker känns svindlande. Att sedan försöka få ihop dessa historiskt och traditionsmässigt präglade liturgiska moment med dagens kontext tycker jag är en mycket spännande utmaning.

I Svenska kyrkan pågår idag mycket arbete med gudstjänstutveckling och gudstjänstförnyelse ute i församlingarna, men det är sällan man får ett samlat grepp om vad som egentligen görs i församlingarna, varför man gör som man gör osv. Den här uppsatsen är ett försök att lyfta fram något av det arbete, den diskussion och den reflektion kring gudstjänsten som pågår i församlingar runt om i Sverige, reflektioner som jag tror på olika sätt kan ge nya perspektiv, vara inspirerande och berikande. Jag har valt att avgränsa mig till att skriva om alternativa utformningar av ett enda liturgiskt moment. Att jag valt just beredelsemomentet beror på att detta för mig är ett centralt moment, särskilt i dagens kontext, eftersom det aktualiserar debatten kring viktiga teologiska begrepp, såsom synd, försoning och förlåtelse, begrepp som på många sätt är eller kan upplevas som problematiska i dagens kontext. Att jag finner beredelsemomentet så intressant beror också på att detta moment berör de diffusa skam- och skuldkänslor som jag anser vara ett stort samhällsproblem idag. En viktig uppgift, om inte den viktigaste, för kyrkan är att förmedla befrielse och förlåtelse och att möta människor i deras skam- och skuldkänslor. Och ett sätt att göra just detta kan vara genom beredelsemomentet i gudstjänsten.

En sådan här uppsats skulle aldrig ha tillkommit utan hjälp och tålamod från många människor, tack till alla er! Några av er vill jag särskilt tacka. Till att börja med min handledare Stephan Borgehammar, som bidragit med mycket kunskap och goda råd, som har hjälpt mig att komma i kontakt med rätt människor och som när jag kört fast eller hamnat på ett sidospår hjälpt mig att inse vad det är jag egentligen skriver om. Sedan vill jag också tacka alla anställda på stift och i församlingar som har svarat på mina mail och telefonsamtal och

hjälpt mig att få tillgång till agendor. Ett särskilt tack till alla er som gav mig er tid och delade med er av er kunskap och erfarenheter genom att ställa upp på intervjuer - Mats Egfors, Ulf Jonsson, Fredrik Modéus, Leif Nordenstorm, Leif Norrgård, Tommy Qvennerberg, Margareta Stiernstedt och Johannes Zeiler. Utan er hade jag inte kunnat skriva min uppsats! Till sist vill jag också tacka alla de i min närmaste omgivning som stöttat mig och stått ut med mig denna panikslagna vår, alla ni som mer eller mindre frivilligt om och om igen har fått höra om olika utmanande metodproblem och fascinerande utformningar av beredelsemomentet.

1. Inledning

1.1 Motivering av ämnesval

Jag vill i denna uppsats försöka förena mitt intresse för den gudstjänstförnyelse och gudstjänstutveckling som pågår i församlingar runt om i Sverige med mitt intresse för beredelsemomentet, dvs. det liturgiska moment som enl. 1986 års kyrkohandbok består av beredelseord (enbart föreskrivet i högmässa), syndabekännelse och bön om förlåtelse/löftesord samt tackbön. Beredelsen kan i söndagsgudstjänsten alternativt bestå av en överlåtelsebön.¹ Mitt intresse för beredelsemomentet ligger främst i hur och varför det är utformat som det är i dag. Jag tycker dessutom att såväl gudstjänstförnyelse och gudstjänstutveckling som beredelsemomentets konkreta utformande i dag är två områden som är försummade i bl.a. den akademiska litteraturen, och det vill jag göra något åt genom denna uppsats.

1.2 Syfte

Jag avser att i min uppsats undersöka olika utformningar av beredelsemoment som avviker² från de i 1986 års kyrkohandbok föreskrivna former för momentet. Syftet är att visa något av den variation av sådana avvikande beredelsemoment som finns i olika församlingar, undersöka hur dessa beredelsemoment utformas och se vad det kan finnas för teologiska, pastoralteologiska, liturgihistoriska och kontextmässiga skäl till varför man utformar beredelsemomentet på de sätt man gör. Med kontextmässiga skäl menar jag här bl.a. hur församlingen ser ut, t.ex. befolkningsmässigt, vilken tradition som präglar församlingen osv. Jag håller det nämligen för mycket troligt att liturgins, och därmed också beredelsemomentets, utformning präglas av den kontext den firas i.

---

¹ *Den svenska kyrkohandboken I och II*, 1999, s. 16-17, 19, 21, 78, 80, 82, 100-101

² Jag vill här klargöra att jag inte lägger någon som helst värdering i ord som avviker, avvikande etc.

1.3 Metod och urvalskriterier

Min undersökning utgår från ett litet urval av församlingar i Svenska kyrkan där det i de agendor som församlingarna använder finns beredelsemoment som avviker från 1986 års kyrkohandbok. När jag valt församlingar har det främsta urvalskriteriet varit att visa upp en variation av avvikande beredelsemoment, helt enligt mina syften. Att utifrån någon form av representativt urval välja församlingar skulle dels med tanke på den tid jag har till mitt förfogande bli alldeles för omfattande, dels anser jag att urvalsmetoden att välja ut församlingar utifrån variation bättre följer mitt syfte med denna uppsats. Jag har genom studier av bl.a. agendamaterial jag fått mig tillskickat och agendor som jag studerat vid Lunds stiftskansli (se nedan!) rent teoretiskt funnit sex olika sätt att variera beredelsemomentet på:

- 1) Genom att utesluta beredelsemomentet
- 2) Genom att byta ut beredelsemomentet mot annat liturgiskt moment
- 3) Genom att utesluta vissa texter i beredelsemomentet
- 4) Genom att byta ut vissa texter i beredelsemomentet
- 5) Genom att lägga till texter i beredelsemomentet
- 6) Genom att inkludera andra liturgiska moment i beredelsemomentet.

För att rent konkret visa på vad dessa olika variationer av beredelsemomentet kan innebära har jag utifrån mina studier av agendor urskiljt sju typexempel på hur alternativa beredelsemoment utformas, och sedan valt ut församlingar vars utformning av beredelsemoment representerar dessa typexempel. De typexempel jag utgått från är uteslutande av beredelsemomentet, inkluderande av kyrie i beredelsemomentet (genom att infoga kyrie efter syndabekännelse och bön om förlåtelse, närmast före avlösning), i församlingen skriven syndabekännelse/bön om förlåtelse, användandet av överlåtelsebön även utanför söndagsgudstjänsten, samt en kombination av kyrie och beredelsemoment (där inte syndabekännelse och bön om förlåtelse, avlösning och tackbön används utan istället en speciell form av kyrie). Utöver dessa typexempel har jag också funnit olika variationer i beredelsemomentet när man placerar det efter predikan, närmast före kyrkans förbön, och därför också inkluderat församlingar som har dessa variationer. När jag sökt och valt ut församlingar har jag först och främst eftersträvat en bredd och variationsrikedom vad gäller utformandet av beredelsemomentet, men jag har också eftersträvat en bredd genom att välja församlingar från olika

stift, såväl landsbygds- som stadsförsamlingar, församlingar som står i olika kyrkliga traditioner osv.

De församlingar jag valt ut är *Döderhults församling* (Oskarshamns kommun, Växjö stift), en församling som jag skulle beteckna närmast som högkyrklig, och som istället för beredelsemoment har en speciell form av kombination av kyrie och beredelsemoment. *Enskede församling* (Stockholms kommun, Stockholms stift), där man har uteslutit beredelsemomentet. *Gottfridsbergs församling* (Linköpings kommun, Linköpings stift), en församling som jag betecknar som lågkyrklig pga. dess nära anknytning till EFS, och som placerar beredelsemomentet efter predikan, närmast före kyrkans förbön. *Helgeands församling* (Lunds kommun, Lunds stift), där man har inkluderat kyriet i beredelsemomentet. *Hyllie församling* (Malmö kommun, Lunds stift), där man har en i församlingen skriven syndabekännelse/bön om förlåtelse. *Lunds Allhelgonaförsamling* (Lunds kommun, Lunds stift), som använder överlåtelseböner även utanför söndagsgudstjänsten. *Åsundens församling* (Ulricehamns kommun, Göteborgs stift), en församling som jag skulle beteckna närmast som gammalkyrklig, och som i söndagsmässans placering av beredelsemomentet varierar det. Vissa av dessa församlingar, t.ex. Hyllie, Lunds Allhelgona och Åsunden, uppvisar flera av typexemplen, då just dessa församlingar också inkluderar kyriet i beredelsemomentet. Men jag har valt att fokusera mig på ett typexempel per församling.

Jag började sökandet efter lämpliga församlingar med att skriva till alla stift i Svenska kyrkan och be resp. stift ge förslag på församlingar som aktivt reflekterar kring liturgi, arbetar med gudstjänstförnyelse osv. Efter att ha fått förslag på församlingar har jag skrivit till dessa församlingar och bett dem skicka agendor till mig. Det är genom denna process jag kommit i kontakt med Döderhults och Enskede församlingar. För Lunds stift har arbetsprocessen varit något annorlunda. I Lunds stift finns nämligen ”Nätverket för liturgi och gudstjänst”³ och de församlingar som är med i detta nätverk skickar in sina agendor till stiftet. Tack vare den

---

³ Enl. Lena Sjöstrand, stiftsadjunkt för gudstjänst- och kulturfrågor i Lunds stift, så bildades Nätverket för liturgi och gudstjänst i Lunds stift 1996 av dåvarande stiftsadjunkten för gudstjänstfrågor. Enl. Sjöstrand syftar ”(n)ätverket till att ge församlingarna utrymme att lokalt arbeta med gudstjänsten också utanför de ramar som kyrkohandboken anger. Så vill Domkapitlet främja det lokala gudstjänstarbetet. Men för att vara med i nätverket ska församlingarna också dela med sig av sina erfarenheter så att vi kan dra lärdom av det arbete som görs och Domkapitlet har möjlighet att också utöva tillsyn över gudstjänstlivet i stiftet. När en församling anmäler sig sker det genom att man sänder in ett kyrkorådsbeslut som styrker att man vill delta i nätverket. En enskild präst kan alltså inte anmäla församlingen. Man ska också kort ange hur man vill arbeta inom nätverket. När nya agendor skrivs sänds de in.” (Mail från Lena Sjöstrand till förf. 060217)

geografiska närheten har jag vänt mig till Lunds stiftskansli och där fått studera agendorna, för att sedan utifrån dessa studier kontakta vissa församlingar. Så kom jag i kontakt med Hyllie, Helgeands och Lunds Allhelgonaförsamling. Helgeands och Lunds Allhelgonaförsamling har jag också kommit i kontakt med genom att själv fira gudstjänst i dessa församlingar. Efter detta arbete hade jag fortfarande ingen församling vare sig från lågkyrklig eller från gammalkyrklig tradition. Därför tog jag kontakt dels med en församling som jag genom egen erfarenhet vet tillhör en lågkyrklig tradition, nämligen Gottfridsbergs församling. Dels sökte jag på Internet efter gammalkyrkliga församlingar och fann därigenom Åsundens församling. Det visade sig att dessa församlingar varierar momentet på sätt som jag tidigare inte hade exempel på och jag inkluderade dem därför i min uppsats.

Efter att ha valt ut ett antal möjliga församlingar kontaktade jag dessa och bad bl.a. om agendor som används i huvudgudstjänster i resp. församling. Jag fick också i förekommande fall församlingsinstruktioner för att kunna skaffa mig en bild av församlingen och beskriva den. I de församlingar vars agendor är föremål för analys i denna uppsats tog jag sedan kontakt med en präst, oftast kyrkoherden, och intervjuade honom/henne, företrädesvis via telefon. Direkt efter intervjuerna sammanfattade jag såväl intervjufrågor som intervjusvar och sände över denna sammanställning till den jag intervjuat. Denne fick sedan föreslå korrigeringar av min sammanfattning, om det var något han/hon tyckte jag hade missuppfattat, vinklat fel, missat osv. Jag är väl medveten om att jag genom att enbart intervjua en person från varje församling förenklat en situation som är betydligt mer komplex i verkligheten – olika präster kan ha olika uppfattningar om vad beredelsemomentets formuleringar och placering uttrycker, och prästens åsikter överensstämmer kanske inte med den enskilda församlingsbonds. Men med tanke på den tid och det utrymme som jag har tillgång till fann jag det nödvändigt att på detta sätt generalisera. Slutligen något kort om de metodproblem som kan uppkomma genom att använda församlingsinstruktioner som främsta källa till att beskriva församlingarna. Församlingar utformar sina församlingsinstruktioner på olika sätt; vissa lyfter fram vissa perspektiv och teman mer än andra osv. Jag försöker i denna uppsats ge en bild av församlingarna utifrån de karakteristiska drag som de själva lyfter fram i församlingsinstruktionerna. Detta gör t.ex. att när jag skriver att en församling har gudstjänsten i centrum men inte skriver detta om en annan församling, behöver inte detta betyda att man inte arbetar med gudstjänsten i den sistnämnda församlingen, utan bara att man i församlingsinstruktionen inte lyfter fram arbete med gudstjänsten som det mest centrala.

1.4 Avgränsningar

Som redan framkommit har jag undersökt sju typexempel och lika många församlingar, en avgränsning för att göra materialet hanterbart med tanke på den tid jag har till förfogande. Varför och hur jag har valt ut just dessa sju typexempel och församlingar framgår av ovanstående text. Men jag har också avgränsat mig på andra sätt än genom urvalskriterierna, och dessa avgränsningar har också i vissa fall påverkat urvalet. Jag har valt att endast studera huvudgudstjänster med ett i handboken tydligt föreskrivet och självständigt beredelsemoment. Det sistnämnda gör att familjegudstjänst, där bön om förlåtelse ingår i förbönen, inte tas upp i denna uppsats. Jag har inte heller från någon församling fått in en agenda för familjemässa, så den huvudgudstjänsten tar jag inte heller upp. De gudstjänstformer som kommer behandlas i denna uppsats är alltså högmässa, söndagsmässa, högmässogudstjänst och söndagsgudstjänst. Denna avgränsning gör att veckomässor, temamässor etc. inte behandlas, trots att jag där funnit intressanta utformningar av beredelsemomentet. Att jag valt att studera huvudgudstjänster beror bl.a. på att det är gudstjänster som det finns en tydlig ordning för i kyrkohandboken, vilket underlättar när jag ska jämföra dem med kyrkohandboken och med varandra. Huvudgudstjänster är också enl. kyrkoordningen hårdare reglerade än andra mässor. I kyrkoordningens 18 kap 6 § står att beslut om att i huvudgudstjänsten använda bl.a. annan gudstjänstordning och musik än det som ingår i kyrkohandboken ska fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av kyrkorådet. Vidare måste beslut om sådan ändring meddelas till domkapitlet, som om det finns särskilda skäl får ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.⁴ En annan avgränsning är att när jag beskriver beredelsemomenten gör jag det genom att kort beskriva dem snarare än att analysera dessa beredelsemomentens teologiska innehåll, eftersom jag anser att en sådan analys skulle göra denna uppsats för omfattande och också dra fokus från det som är uppsatsens syfte, att visa på skälen till olika utformningar av beredelsemomentet.

Mina urvalskriterier och avgränsningar gör också att gudstjänster inom laestadianismen, en i sig viktig tradition inom Svenska kyrkan, faller utanför denna uppsats ramar. Jag har intervjuat kyrkoherde Leif Nordenstorm i Bodens kyrkliga samfällighet, där man har stora inslag av såväl väst- som östlaestadianism. När laestadianer firar gudstjänst med

---

⁴ *Kyrkoordning 2003 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*, (2003), 18 kap 6 §, s. 95

församlingarna i Bodens samfällighet följs alltid Svenska kyrkans ordning, medan när de som tillhör väst- eller östlaestadianismen firar gudstjänst själva, ett par gånger per år, så följs inte någon av 1986 års kyrkohandboks ordningar för huvudgudstjänst. Eftersom denna uppsats syften är att undersöka avvikande beredelsemoment i huvudgudstjänsten faller därmed dessa utformningar av beredelsemomentet utanför denna uppsats ramar.⁵

1.5 Käll- och litteraturöversikt samt forskningsläge

Beredelsemomentet/det allmänna skriftermålet i stort har tidigare behandlats i ett flertal texter, t.ex. i avhandlingar såsom Lars Eckerdals *Skriftermål som nattvardsberedelse: Allmänt skriftermål i svenska kyrkans gudstjänstliv från 1811 års till 1942 års kyrkohandbok* (1970) och i liturghistoriska böcker och liturgiska handböcker, som t.ex. Karl Gunnar Ellversons *Handbok i liturgik* (2003), Carl Henrik Martlings böcker *Svensk liturghistoria* (1992) och *Liturghik: en introduktion* (1996), samt Edvard Rodhes *Svenskt gudstjänstliv: historisk belysning av den svenska kyrkohandboken* (1923)⁶.

Om man ser till beredelsemomentet i Svenska kyrkan idag, kan man finna upplysningar om dess utformande och skälen till dessa utformningar t.ex. i Rune Klingerts bok *Liturgin som bekännelse: Den liturgiska utvecklingen i Svenska kyrkan under 1970- och 1980-talen och dess pastorala konsekvenser* (1989)⁷, samt i handboksförslag, yttranden inför beslut om ny handbok osv. Beredelsemomentet i Svenska kyrkan idag belyses också ur många olika

---

⁵ Även om laestadianers gudstjänst och utformande av beredelsemoment faller utanför denna uppsats ramar kan det vara av intresse att veta hur man, enl. Nordenstorm, utformar syndabekännelsen och avlösningen i de gudstjänster som firas av laestadianer. Gudstjänsterna leds alltid två predikanter, som är lekmän. Syndabekännelse och syndernas förlåtelse genomförs på så sätt att man under pågående gudstjänst går till varandra, erkänner sina synder för varandra och tillsäger varandra syndernas förlåtelse. Det är alltså lekmän, inte präster, som tillsäger syndernas förlåtelse. Syndabekännelsen kan både bestå av att man erkänner konkreta synder, eller att man mer rituellt/formelmässigt erkänner syndernas förlåtelse och blir påmind om Guds förlåtelse. Eftersom detta är något som sker väldigt privat menar Nordenstorm att det är svårt att uttala sig om exakta formuleringar både vad gäller syndabekännelsen och avlösningen. Under västlaestadianers gudstjänster sker syndabekännelsen efter predikan, dvs. efter att man i predikan blivit påmind om bl.a. syndens allvar, Guds förlåtelse etc. Under östlaestadianers gudstjänst sker syndabekännelse och avlösningen istället under nattvardsgången, som en nattvardsförberedelse. Användande av 1942 års handbok kan förekomma på stormöten hos västlaestadianer, men det är inte allmänt förekommande. (Intervju med Leif Nordenstorm, 060406)

⁶ Av genomläsning i andra böcker har jag förstått att denna bok är något av ett standardverk, och att den trots att den är publicerad för 83 år sedan fortfarande är aktuell vad gäller belysningen av historiska moment.

⁷ Jag läser dock inte denna bok utan reservationer: Klingert satt med i den revisionsgrupp som lade fram det förslag som efter vissa ändringar blev 1986 års kyrkohandbok. Detta gör att han inte förhåller sig helt objektivt, det framgår t.ex. på flera ställen att han på olika sätt försvarar revisionsgruppens arbete. Men å andra sidan är det ovärderligt att få en sådan ”inside-information” som Klingert kan ge.

perspektiv i *Beredd att möta det heliga* (2001). Det har också gjorts en undersökning om den konkreta användningen av de i 1986 års kyrkohandboks föreskrivna beredelsemoment, nämligen en enkätundersökning utförd av bl.a. Torbjörn Axner, vilken har sammanställts i *Utvärdering av 1986 års kyrkohandbok* (1998). Jag skulle här även vilja hänvisa till en tidigare uppsats jag skrivit: ”*Därför överlämnar jag mig åt dig utan fruktan och förbehåll...*”: *En liturgihistorisk och systematisk-teologisk belysning av överlåtelsebönen i 1986 års kyrkohandbok* (2005). I denna uppsats beskriver jag mer detaljerat än här t.ex. beredelsemomentets/det allmänna skriftermålets tillkomsthistoria och processen vid utarbetandet av 1986 års kyrkohandbok.

Ovanstående litteratur har jag dock i denna uppsats endast använt mig av för att skapa en förståelsebakgrund. Eftersom mig veterligen inget tidigare skrivits om just de alternativa utformningar av beredelsemomentet i Svenska kyrkan som jag i denna uppsats undersöker fick jag genomföra grundforskning. Jag har studerat agendor från olika församlingar, intervjuat företrädare för olika församlingar och i förekommande fall också använt mig av böcker skrivna av den jag intervjuat: Byström, Norrgård: *Mer än ord* (1996) samt Modéus, F.: *Mod att vara kyrka* (2005). För att sätta in resp. beredelsemoment i ett sammanhang har jag också i förekommande fall använt mig av församlingsinstruktioner, hemsidor och statistik från SCB och Svenska kyrkans informationstjänst.

1.6 Disposition

Efter detta inledande kapitel redogör jag i kap 2 mycket kortfattat för tillkomsthistorien för två liturgiska moment, beredelsemomentet och kyrieten. I denna liturgihistoriska genomgång tar jag också upp hur dessa liturgiska moment är utformade i 1986 års kyrkohandbok och något kort om olika processer som ledde fram till just denna utformning. Jag anser att denna genomgång är nödvändigt för att ge en förståelsebakgrund till det som denna uppsats handlar om. Eftersom den liturgihistoriska redogörelsen är till för att ge en förståelse för hur momenten är utformade i Svenska kyrkan kommer också fokus att ligga på det som är relevant för utformningen i just denna kyrka.

I kap 3 går jag så igenom varje församling i tur och ordning. Jag strävar efter en genomgående disposition:

- Beskrivning av själva församlingen
- Beskrivning av beredelsemomentets utformning och i viss mån analys av utformningen.
- Beskrivning av tillkomstprocessen av beredelsemomentet
- Redogörelse för skäl till utformningen av beredelsemomentet

För Gottfridsbergs församling har jag kombinerat beskrivningen av beredelsemoments tillkomstprocess med skälen till utformningen, för Lunds Allhelgonaförsamling och Åsundens församling har jag kombinerat beskrivningen av beredelsemomentets utformning med beskrivningen av tillkomstprocessen.

I kap. 4 analyserar jag så de resultat som framkommit i kap. 3 och i kap. 5 avslutar jag uppsatsen med en personlig reflektion.

2. Liturgihistorisk genomgång av det allmänna skriftermålet och kyrriet

2.1 Det allmänna skriftermålet tillkomsthistoria

2.1.1 Det allmänna skriftermålet från fornkyrkan till 1942 års kyrkohandbok

Det moment som i 1986 års kyrkohandbok kallas beredelsen har en komplicerad tillkomsthistoria. Genom att mycket översiktligt skildra denna historia, från fornkyrkan fram till 1986 års kyrkohandbok, hoppas jag kunna ge både förklaringar till beredelsemoments placering i 1986 års kyrkohandbok och belysa något av dess funktion. Beredelsemomentet i dagens kyrkohandbok är en form av allmänt skriftermål, dvs. en kollektiv, offentlig syndabekännelse,

till skillnad från hemligt eller enskilt skriftermål, dvs. bikt eller mer precist privatbikt, en form av enskild syndabekännelse (oftast) inför präst.⁸

Beredelsemomentets komplicerade historia förklaras i mångt och mycket av att det allmänna skriftermålet från början inte var en del av liturgin. Såsom framkommer i t.ex. kyrkoordningen Didaché⁹ förekom visserligen syndabekännelsen som en förberedelse för gudstjänsten, men den var inte en del av liturgin. Inte heller fanns någon absolution infogad i liturgin. Men det fanns viktiga offentliga botmoment, t.ex. i samband med dopet och vid avfall från kyrkan. Dessa stränga botformer kom sedan att konkurreras ut av den enskilda privatbikten. Denna hade utformats av keltiska munkar alltsedan 300-talet och på 600-talet fördes bikten ut i Europa. Den enskilda privatbikten utgjorde tillsammans med en föregående ånger och en efterföljande botgöring botsakramentet, och det var detta enskilda skriftermål, med dess tillhörande absolution, som var den centrala syndabekännelsen under medeltiden. Privatbikten, en enskild kyrklig handling, sattes i praktiken delvis i samband med nattvarden, eftersom det ansågs vara nödvändigt att få syndernas förlåtelse innan man mottog nattvarden. Vid Laterankonciliet 1215 förstärktes detta band mellan bikt och nattvard, då det i och med Laterankonciliet beslut blev obligatoriskt att bikta sig minst en gång per år, och denna plikt att bikta sig förbands med påbudet att gå till nattvard åtminstone en gång per år, vid påsk.¹⁰

Vissa beredelsemoment och syndabekännelsemoment letade sig dock in i själva mässan. Omkring 600 utvecklades en prästernas egen förberedelserit inför mässan, bl.a. bad prästen en syndabekännelse, confiteor, följd av en absolutionsbön. Dessa böner bads från början i sakristian, men flyttades sedan ut i kyrkorummet, till altartunnan, och från ca. år 1000 bads bl.a. confiteor inför församlingen före introitus, den egentliga inledningen av den medeltida mässan. Ett annat moment som föregick den egentliga mässan och var mer av en församlingens förberedelse var asperges, dvs. att prästen med hjälp av en palmkvist eller

---

⁸ *Nationalencyklopedin* [Online], uppslagsord "skriftermål". Hämtad 051208. Tillgänglig: http://80-www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=308424

⁹ Dateringen av och ursprunget till Didaché är omtvistat, men det finns bevis för att den var vida spridd i den tidiga kyrkan, och många forskare daterar hela eller åtminstone delar av Didaché till första århundradet e.Kr., kanske så tidigt som 60 e.Kr. (Jones, Wainwright, Yarnold & Bradshaw (Red.), 1992, *The study of Liturgy*, s. 85-86)

¹⁰ Ellverson K-G., *Handbok i liturgik*, 2003, s. 152; Klingert R., 2001, "Beredelsens innebörd och plats i kyrkans gudstjänstliv", i *Beredd att möta det heliga: Synd och förlåtelse i kyrkans gudstjänst*, s. 37-38; Martling C-H., *Svensk liturghistoria*, 1992, s. 342; Martling C. H., *Liturgik: en introduktion*, 1996, s. 84; Rodhe E., *Svenskt gudstjänstliv: historisk belysning av den svenska kyrkohandboken*, 1923, s. 312-313; Senn F., 1997, *Christian Liturgy: Catholic and Evangelical*, s. 148-149, 154-156, 195-197, 227

dylikt bestänkte församlingen med vigvatten. En senmedeltida tradition var också att infoga en syndabekännelse efter predikan, före nattvarden, just som en nattvardsförberedelse.¹¹

Vid reformationen betonade Luther att nattvarden förmedlade syndernas förlåtelse, och han menade att det inte med nödvändighet behövdes något syndabekännelsemoment som föregick nattvarden. Dock rekommenderade och uppskattade Luther det enskilda skriftermålet, bikten, inte minst som en hjälp att tro på förlåtelsen. I de mässordningar Luther utformade uteslöt han såväl den inledande syndabekännelsen som bekännelsen efter predikan. Klingert förklarar detta främst med Luthers uppskattning av den frivilliga bikten, medan Martling framhåller att prästens förberedelseakt var av privat natur och därför enl. Luther inte hörde hemma i den gemensamma mässan.¹²

I svensk evangelisk-luthersk tradition fick det allmänna skriftermålet en ganska säregen utveckling. Olavus Petri var betydligt mer kritisk än Martin Luther till det enskilda skriftermålet, han såg det närmast som en form av andlig rådgivning. Till skillnad från Luther betonade Olavus Petri sambandet mellan avlösning och nattvardsgång och framhöll därför det allmänna skriftermålets betydelse. Han införde i sin Svenska mässa 1531 ett inledande allmänt skriftermål, som föregick den egentliga mässan (jämför med confiteorbönen!). Detta skriftermål bestod av en allukation (dvs. en förklarande inbjudan till syndabekännelse), syndabekännelse (läst av prästen i folkets namn) och absolutionsönskan. Detta inledande allmänna skriftermål blev sedan frivilligt, när det i och med revideringen av Svenska mässan 1541 infördes en syndabekännelse efter predikan. Sammanfattningsvis kan man säga att det under 1500-talet rådde förvirring över det allmänna skriftermålets placering, en förvirring som reddes upp i och med 1614 års kyrkoordning, som gjorde det inledande allmänna skriftermålet obligatoriskt och syndabekännelsen efter predikan frivillig. Den senare följdes till en början av en ovillkorlig avlösning, som dock togs bort i 1693 års kyrkohandbok.¹³

Det fanns alltså möjlighet till två varianter av allmänt skriftermål i söndagens gudstjänst. Dessutom växte det fram en form av allmänt skriftermål som utfördes på lördagskvällen eller

---

¹¹ Ellverson K-G., 2003, s. 90, 152; Martling C-H., 1996, s. 111

¹² Ellverson K-G., 2003, s. 152; Klingert R., 2001, s. 38-39; Martling C-H., 1992, s. 342-343; Martling C-H., 1996, s. 121; Senn F., 1997, s. 280

¹³ Ellverson K-G., 2003, s. 152; Klingert R., 2001, 41-42; Martling C-H., 1992, s. 187-188, 193, 216-218, 344-345; Martling C-H., 1996, s. 138-139; Pahlmblad C., 1998, *Mässa på svenska: Den reformatoriska mässan i Sverige mot den senmedeltida bakgrunden*, 50-51; Rodhe E., 1923, s. 313-314; Senn F., 1997, s. 407-408, 410-412

söndagsmorgonen. Grunden till denna form av allmänt skriftermål var paradoxalt nog en vilja att betona det enskilda skriftermålet. I och med Uppsala möte 1593 blev det obligatoriskt med enskilt skriftermål före nattvardsgång, men att genomföra skriftermålet enskilt blev praktiskt omöjligt, så 1686 års kyrkohandbok reglerade det nattvarvsförberedande skriftermålet till ett allmänt skriftermål, som ägde rum antingen på lördagskvällen eller på söndagsmorgonen. Först i 1811 års kyrkohandbok fick detta från gudstjänsten fristående allmänna skriftermålet en given liturgisk form: Det allmänna skriftermålet inleddes av en sjungen botpsalm, därefter följde skriftetal, syndabekännelse och villkorlig avlösning och akten avslutades med en nattvardspsal/vers, Fader vår och välsignelsen.

I 1811 års kyrkohandbok skedde också förändringar i gudstjänsten, då inledningsallukationen ersattes med en ingångspsal, och introitus, som uteslutits i 1614 års kyrkohandbok, infördes igen, mellan inledningspsalmen och syndabekännelsen. Inledningen i gudstjänsten enl. 1811 års kyrkohandbok var alltså ingångspsal, helig/introitus, syndabekännelse och absolutionsönskan. Observera här att avlösning, ett direkt tillsäggande av syndernas förlåtelse, endast ägde rum i det fristående allmänna skriftermålet och inte i själva gudstjänsten. Om nattvard ej firades och därför ej det självständiga nattvarvsförberedande skriftermål hölls, var syndabekännelse med absolutionsönskan det enda allmänna skriftermål man upplevde. En förändring i 1894 års kyrkohandbok var att syndabekännelsen efter predikan avskaffades. I 1942 års kyrkohandbok var enligt ett alternativ det allmänna skriftermålet i högmässan en syndabekännelse följt av absolutionsönskan eller löftesord. Precis som tidigare var det också denna form av allmänt skriftermål utan direkt tillsäggande av förlåtelse som användes i gudstjänster utan nattvard. Det självständiga nattvarvsförberedande allmänna skriftermålet som genomfördes på lördagskvällen eller söndagsmorgonen kunde fortfarande genomföras då, eller så kunde detta allmänna skriftermål infogas i själva gudstjänsten. Om detta allmänna skriftermål genomfördes på lördagskvällen eller söndagsmorgonen, var strukturen i gudstjänstens inledning densamma som i 1811 års kyrkohandbok. Om däremot det nattvarvsförberedande allmänna skriftermålet var infogat i gudstjänsten, var ordningen istället ingångspsal, skriftetal, syndabekännelse med villkorlig avlösning och sedan markerade en psalm eller bön övergången till den egentliga högmässan, som började med introitus. Om det allmänna skriftermålet på detta sätt var infogat, utelämnades i själva högmässan syndabekännelsen med absolutionsbön eller löftesord. Detta gjorde att när nattvard firades och om

man använde sig av ett infogat skriftermål så för första gången i svensk liturgitradition använde man i gudstjänsten en avlösning, ett direkt tillsägande av syndernas förlåtelse.¹⁴

2.1.2 Beredelsemomentets utformning i 1986 års kyrkohandbok

Innan jag går in på det allmänna skriftermålets utformande i 1986 års kyrkohandbok vill jag påpeka att handboken, och självklart också utformningen av dess beredelsemoment, är ett resultat av en omfattande försöksverksamhet. 1968 sammankallades en grupp, som tog namnet 1968 års kyrkohandbokskommitté, vars uppgift var att revidera bl.a. 1942 års kyrkohandbok. Denna grupp genomförde en rad olika liturgiska försöksverksamheter och utarbetade olika förslag som sändes ut på remiss och prövades runt om i Sverige. 1982 tillsattes en revisionsgrupp inom 1968 års kyrkohandbokskommitté och denna revisionsgrupp lade 1985 fram ett handboksförslag som sändes ut på remiss. Inför 1986 års kyrkomöte beredde Evangelieutskottet detta förslag, remissvar, yttranden av Centralstyrelsen och Läro-nämnden samt motioner. Evangelieutskottet lade vid 1986 års kyrkomöte sedan fram det betänkande som efter lång debatt och vissa ändringar blev 1986 års kyrkohandbok. Relevant för denna uppsats är att de förslag som föregick 1986 års kyrkohandbok innehöll en öppenhet för experimenterande av terminologi, form och placering av bl.a. det allmänna skriftermålet. Man prövade t.ex. att placera det allmänna skriftermålet närmast före kyrkans förbön.¹⁵

I 1986 års kyrkohandbok kallas det allmänna skriftermålet i gudstjänsten alltså för beredelse. Beredelsen i högmässan består av beredelseord (kort skriftutläggning eller något av de i handboken givna förslagen), syndabekännelse och bön om förlåtelse, förlåtelsen (avlösningensord som består av ett direkt tillsägande av syndernas förlåtelse)¹⁶ samt tackbön.

---

¹⁴ Eckerdal L., 1970, *Skriftermål som nattvardsberedelse: Allmänt skriftermål i svenska kyrkans gudstjänstliv från 1811 års till 1942 års kyrkohandbok*, s. 11-14; *Kyrko-handbok, hvaruti stadgas, huru gudstjensten i svenska församlingar skall behandlas: öfversedd, förbättrad och tillökt, samt med Kongl. Maj:ts nådiga bifall af rikets ständer antagen vid riksdagen i Stockholm år 1809*, 1811, s. 18, 105; Martling C-H., 1992, s. 183-184, 193; Martling C-H., 1996, s. 156-157; Rodhe E., 1923, s. 316-319, 321-323, 326-327; *Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen 1942*, 1942, s. 12-15, 42, 50-52

¹⁵ Eckerdal L. (Red.), *Den nya gudstjänstordningen för Svenska kyrkan: Kommentarer*, 1976, s. 63; *Gudstjänstordning för Svenska kyrkan: 1976 års alternativ till Den svenska kyrkohandboken, 1 Ritual*, 1976, s. 5-8, 38-41, 66-67; Klingert R., 1989, *Liturgin som bekännelse: Den liturgiska utvecklingen i Svenska kyrkan under 1970- och 1980-talen och dess pastorala konsekvenser* s. 39-40, 42, 47, 66, 97, 142-143, 177, 201-202; *Svenska kyrkans gudstjänst: Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster, Band 1 Gudstjänstordning m.m.* [förslag av] 1968 års kyrkohandbokskommitté, 1974, s. 3-6, 10, 31-34

¹⁶Till skillnad från t.ex. Ellverson (2003, s. 157) menar jag att det i gudstjänsten inte finns någon helt och hållet villkorslöst formulerad avlösning i 1986 års kyrkohandbok, även om avlösningen är mindre villkorad än i t.ex. 1942 års kyrkohandbok. Det närmsta man kan komma en villkorslöst formulerad avlösning i 1986 års kyrkohandbok är ”Till dig som ber om dina synders förlåtelse säger jag på Jesu Kristi uppdrag: Dina synder är dig förlättna i Faderns, Sonens och den heliga Andes namn”. P.g.a. av formuleringen ”Till dig som ber om dina

Beredelsen kan i denna gudstjänstform placeras efter inledningspsalmen alternativt närmast före kyrkans förbön. I söndagsmässor och högmässogudstjänster är beredelseordet utlämnat, och beredelsen består alltså endast av syndabekännelse och bön om förlåtelse, löftes- eller förlåtelseord samt tackbön. I söndagsgudstjänster är beredelseordet såväl som tackbönen utlämnade, och efter syndabekännelse och bön om förlåtelse är endast löftesord och inte direkt tillsäggande förlåtelseord föreskrivna att användas. I söndagsgudstjänsten finns också som ett alternativ till denna form av beredelse en överlåtelsebön, som normalt ej följs av förlåtelse- eller löftesord. Liksom i högmässan kan i högmässogudstjänsten beredelsen placeras i gudstjänstens inledning, efter inledningsord, eller närmast före kyrkans förbön. Beredelsen i söndagsmässan och söndagsgudstjänsten placeras däremot alltid närmast före kyrkans förbön. I familjegudstjänsten förekommer inte någon form av självständigt beredelsemoment, men det finns möjlighet att be en form av syndabekännelse i förbönen, och i familjemässan finns ett beredelsemoment bestående av syndabekännelse och bön om förlåtelse samt förlåtelsen närmast före kyrkans förbön.¹⁷

Jag har i officiella dokument för Svenska kyrkan försökt hitta en klar definition på vad man anser att beredelsemomentet i 1986 års kyrkohandbok uttrycker, bl.a. för att ha ett jämförelsematerial till de alternativa utformningar av beredelsemomentet som jag undersöker i denna uppsats, men till min förvåning har jag inte hittat någon klar definition. Jag har funnit motiveringar till varför man i 1985 års kyrkohandboksförslag placerar momentet på det sätt man gör och varför man kallar det det man gör, och dessa kan ses som pusselbitar till en definition. Klingert anser t.ex. att 1982 års revisionsgrupp vid utarbetandet av 1985 års kyrkohandboksförslag menade att gudstjänstens inledning med ett botmoment kunde upplevas självavårdsmässigt problematisk. För att göra inledningen något mindre problematisk gjorde 1982 års revisionsgrupp vissa terminologiska förändringar, t.ex. byttes termen skriftermål ut mot beredelsen, och syndabekännelsen mot bön om förlåtelse. En intressant motivering till utformandet av beredelsemomentet i 1985 års handboksförslag var också att man ville sätta avlösningen i centrum och samtidigt låta hela beredelsemomentet syfta fram mot nattvarden. Även i skrivelser, yttranden och betänkanden inför 1986 års kyrkomöte finns det motiveringar till terminologi och placeringar av beredelsemomentet. Tex. väljer Centralstyrelsen att kalla den bön som i 1985 års förslag kallas bön om förlåtelse också för syndabekännelse. Detta

---

synders förlåtelse” anser jag att denna avlösning är förknippad med villkoret att man bett om sina synders förlåtelse. En helt villkorslöst formulerad avlösning skulle enligt min mening t.ex. vara formulerad ”Jag säger dig på Jesu Kristi uppdrag: Dina synder är dig förlättna i Faderns, Sonens och den heliga Andes namn”.

¹⁷ *Den svenska kyrkohandboken I och II*, 1999, s. 16-17, 19, 21, 78, 80, 82, 100-101

eftersom vissa remissinstanser menar att bön om förlåtelse och syndabekännelse inte är utbytbara termer, eftersom syndabekännelse är en förutsättning för bön om förlåtelse.¹⁸ I yttrande inför 1986 års kyrkomöte vill Läronämnden t.ex. att beredelsen, förutom i gudstjänstens inledning, också ska kunna placeras efter predikan, närmast före kyrkans förbön, i så gott som varje gudstjänsttyp. Detta eftersom ”placeringen av beredelsen har stor betydelse för den gudsbild som förmedlas vid varje gudstjänstillfälle ... och ibland kan det vara viktigt att i gudstjänstens inledning framhålla en annan sida av Gud än den rannsakande.”¹⁹ Men även om det finns pusselbitar till en definition av beredelsemomentet i 1986 års kyrkohandbok, så anser jag det vara svåra pusselbitar att få ihop till en helhetsbild och en entydig definition.

2.2 Kyriets tillkomsthistoria från fornkyrkan till 1986 års kyrkohandbok

Med tanke på de alternativa utformningar av beredelsemomentet som tas upp i denna uppsats är det också relevant att kort nämna utvecklingen av ett annat liturgiskt moment, nämligen kyriet. Detta moment har fått sitt namn efter Kyrie Eleison, som översatt till svenska betyder Herre förbarma dig, ett hyllnings- och åkallansrop som återfinns i t.ex. Matt 20:30. Det är ett liturgiskt moment som kan sjungas trefaldigt, sexfaldigt, niofaldigt eller som en litanian²⁰. Rötterna till Kyrie Eleison som ett liturgiskt moment kan man spåra till de östliga kyrkorna på 300-talet, då Kyrie Eleison användes som ett församlingssvar på en diakonal litanian, en allmän kyrkobön som diakonerna sångreciterade. Detta liturgiska moment togs sedan över av västkyrkan och från och med slutet av 500-talet börjar i väst bönepartierna försvinna, först på veckomässorna, och så småningom, på 700-talet, var de uteslutna ur alla mässor. Kvar blev bara själva kyriet, som infogades efter introitus i mässans inledning. Vid reformationen behöll såväl Luther som Olavus Petri denna placering av kyriet. I 1614 års kyrkohandbok ströks introitus och kyriet kom därför att hamna direkt efter det inledande allmänna skriftermålet.

---

¹⁸ Klingert R., 1989, s. 109, 180; *Svenska kyrkans gudstjänst 1985*, s. 151; CsSkr 1986:2, s. 18-22, i *Kyrkomötet 1986, Protokoll, Bihang 1-2*

¹⁹ Ln 1986:2 y, s. 14-15, i *Kyrkomötet 1986, Protokoll, Bihang 6-15*

²⁰ Litanian är enl. NE en ”läst eller (i regel) sångreciterad böneform i kristen gudstjänst, bestående av att olika böneämnen nämns och att församling eller kör däremellan upprepar ett bönerop, t.ex. ’Herre, förbarma dig.’” (*Nationalencyklopedin* [Online], uppslagsord ”litanian”. Hämtad 060405 Tillgänglig: http://80-www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=242907)

Därmed kom också enl. Martling kyriet att tolkas som ett församlingens instämmande i syndabekännelsen (som prästen bad). I 1811 års kyrkohandbok återinfördes en form av introitus, mellan ingångspsalmen och syndabekännelsen med avlösning, men kyriet behöll sin plats och följde direkt efter syndabekännelsen och avlösningen. I 1942 års kyrkohandbok fanns det som sagt två alternativa inledningar av mässan. Om ett allmänt skriftermål genomfördes på lördagskvällen eller söndagsmorgonen, var en syndabekännelse med avlösning insprängd mellan helig/introitus och kyrie, precis som i 1811 års kyrkohandbok. Om däremot ett allmänt skriftermål var tillfogat mässan, genomfördes detta före introitus, och kyriet följde direkt efter introitus, såsom det också ursprungligen gjort.²¹

Kyriet är ett moment som i svensk tradition vållat huvudbry, då det genom sin placering närmast syndabekännelsen och avlösningen har kopplats ihop med detta moment, men denna koppling fanns inte från början. Kyriet var också ett mycket omdiskuterat moment inför utformandet av 1986 års kyrkohandbok. För att ge ett exempel på de tankar som fanns kring kyriet lyfter jag här fram ett yttrande inför kyrkomötet 1986. I detta yttrande menade Läronämnden att det fanns tre möjliga tolkningar av kyriet, och att vilken tolkning man gjorde också avgjorde vilken placering kyriet fick: Kyriet skulle kunna tolkas som ett anrop om Guds närvaro och då placeras på sin nuvarande plats eller i gudstjänstens inledning efter ingångspsalmen. Eller skulle kyriet kunna tolkas som en bön om syndernas förlåtelse och då placeras mellan syndabekännelse och avlösning. En tredje tolkning var att se kyriet som ett allmänt bönerop och svar som kan användas vid längre böner i gudstjänsten. För att göra något åt denna problematik skrevs under 1986 års kyrkomöte en helt ny kyrielitania med ny musik (Du evigt strålande morgonsol...), som sedan infogades som alternativ i 1986 års kyrkohandbok. Slutligen blev det så att kyriet i huvudgudstjänsterna i 1986 års kyrkohandbok används i högmässan och högmässogudstjänsten. Inledningen i dessa båda gudstjänster består av en ingångspsalm, beredelsen, eller om beredelsen är förlagd till närmast före kyrkans förbön ett inledningsord, efter beredelsen eller inledningsordet följer så ett frivilligt introitus och därefter kyriet. Om beredelsen förläggs till gudstjänstens början och inte introitus används, följs alltså beredelsen av kyriet.²²

---

²¹ Ellverson K-G., 2003, s. 91; Jones, Wainwright, Yarnold & Bradshaw (Red.), 1992, s. 223-224; Martling C-H., 1996, s. 111, 122, 138, 146, 157, 165; Martling C-H., 1992, s. 195-197; *Den svenska kyrkohandboken I och II*, 1999, s. 16, 78; *Nationalencyklopedin* [Online], uppslagsord ”kyrie”. Hämtad 060404. Tillgänglig: http://80-www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=234880

²²Klingert R., 1989, s. 152-153; Ln 1986:2 y, s. 14-15, i *Kyrkomötet 1986, Protokoll, Bihang 6-15*

3. Undersökning av från 1986 års kyrkohandbok avvikande beredelsemoment

3.1 Döderhults församling

3.1.1 Beskrivning av församlingen

Döderhults församling, som jag utifrån intervju och församlingsinstruktion bedömer vara en församling som står i högkyrklig tradition, hade 2005 ca. 6850 invånare och 2004 var andelen kyrkotillhöriga ca. 90 %. Församlingen består av tre delar: De områden runt Döderhults kyrka som är integrerade delar av stadsbebyggelsen i Oskarshamn, det lilla brukssamhället Påskallavik med egen kyrka, där en fjärdedel av de kyrkotillhöriga är bosatta, samt det ännu mindre samhället Bockara med egen kyrka, där några hundra av de kyrkotillhöriga bor. De flesta serviceinrättningar, förutom en grundskola, ligger inne i Oskarshamn, utanför församlingens gränser, och i Oskarshamn arbetar också majoriteten av församlingsborna. I församlingen finns ett omfattande barn- och ungdomsarbete, dock något mindre omfattande än under slutet av 80- och 90-talen (då klubbverksamheten för barn och ungdomar var bland de mest omfattande i Sverige) och relativt många ungdomar är också med i kyrkokörer. Församlingen driver också diakonigården Ekersro med kyrkligt seniorboende. Men det jag bedömer som mest utmärkande för Döderhults församling är dess fokus på gudstjänsten. Under 70- och 80-talen skedde i församlingen en allmän avmattning i gudstjänstlivet; ordinarie gudstjänsters ställning var svag och nattvardsfirandet var lågt. Detta har förändrats sedan man från och med början av 80-talet arbetat medvetet med att betrakta församlingen främst som en gudstjänstfirande församling. Såsom jag tolkar församlingsinstruktionen sätter man inte bara gudstjänsten i centrum, utan man går längre än så då man ser gudstjänsten, fr.a. gudstjänst med mässa, som det som skapar kyrkan. Gudstjänstlivet är alltså det som skapar kyrkan, och ”[h]uvudgudstjänstens utformning och genomförande är därför församlingens främsta angelägenhet.”²³ I gudstjänstarbetet försöker man ”behålla kyrkans klassiska arv och

---

²³ *Församlingsinstruktion för Döderhults församling 2002*, s. 7

samtidigt söka anknytningspunkter i dagens kontext.”²⁴ Församlingen har idag, framförallt i Döderhultsdelen, ”ovanligt god tillslutning till sina huvudgudstjänster, som sedan många år alltid firas som högmässa i huvudkyrkan, och antalet nattvardsgäster överstiger sedan mer än tio år 12.000 årligen.”²⁵ I Påskallavik är kyrkligheten något svagare, och i Bockara har inte församlingen ”i tillräcklig utsträckning tillför[t]s de nya gudstjänstfirande som är en förutsättning för kyrkans förnyelse.”²⁶ Antalet högmässofirare²⁷ inom Döderhults församling 2004 var just 12 000, i genomsnitt 113 högmässofirare på de 106 högmässor som firades i församlingen. Antalet högmässogudstjänstfirare på de 25 högmässogudstjänster som firades var 2125, i genomsnitt 85 gudstjänstfirare per högmässogudstjänst. I församlingsinstruktionen beskrivs församlingen som ett Gudsfolk, som i gudstjänsten rustas till att med sitt liv vittna om sin tro. Liturgi är något som hela församlingen gör tillsammans, och för att gudstjänsten ska uppfattas som allas är det viktigt att det inte bara är prästen som agerar utan också gudstjänstmedarbetare. I Döderhult finns kyrkvärdar, gudstjänstvärdar och sakristaner (som har ansvar för förberedelsen av kyrkans kärl, textilier, altaret etc.). Medelåldern i den gudstjänstfirande församlingen anser Leif Norrgård, kyrkoherde i Döderhults församling, motsvarar medelåldern i den stadsdel församlingen verkar i.²⁸

3.1.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning

Det agendamaterial från Döderhults församling som jag analyserar i denna uppsats är fem olika högmässaagendor, varav en används under trefaldighetstiden, en i fastan före påsk, en i påsktiden, en i adventstiden samt en i jul- och adventstiden.²⁹ Vad gäller beredelsemomentet benämner Norrgård momentet för botmoment istället för beredelsemoment. Det moment som används är en form av sångreciterad kyrielitania. Denna ersätter såväl beredelsemomentet som kyriet och är placerad på dessa moments platser i början av gudstjänsten, alltså efter ingångspsalm och närmast före lovsången/gloria. Kyrielitania föregås av ett beredelseord, som är fritt formulerat och oftast anknyter till söndagens tema. Kyrielitania efterföljs inte av

²⁴ *Församlingsinstruktion för Döderhults församling 2002*, s. 7

²⁵ *Församlingsinstruktion för Döderhults församling 2002*, s. 15

²⁶ *Församlingsinstruktion för Döderhults församling 2002*, s. 15

²⁷ I statistiska uppgifter används termen ”gudstjänstbesökare” eller dyl., men jag har valt att istället konstant referera till dem som deltar i gudstjänsten för ”firare”, helt enkelt eftersom det skulle gå tvärs emot min syn på liturgi att benämna de som deltar i gudstjänsten för ”besökare”.

²⁸ *Församlingsinstruktion för Döderhults församling 2002*, s. 5, 7, 9, 14-16; Intervju med Leif Norrgård 060317; Mail från Annika Klintefelt (SCB) till förf. 060418; Statistik från SCB [Online] Hämtad: 060418. Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2006M01a/be0101tab5forsaml05.xls>; Mail från Annemarie Rimmerfeldt (Svenska kyrkans informationsservice) till förf., 060419; Statistik från Svenska kyrkans informationsservice [Online] Hämtad: 060419. Tillgänglig:

http://www.svenskakyrkan.se/statistik/xls/intrades_och_uttradesstatistik_051205.xls

²⁹ Utdrag ur dessa agendor återfinns i bil. 1

någon form av absolution, utan i litanian inkluderas en bön, ”Må Gud allsmäktig förbarma sig över oss, förlåta oss våra synder och föra oss till det eviga livet”. Norrgård benämner själv denna bön som ett löftesord. Kyrielitania har i alla agendor, utom i den för påsktiden, överskriften ”Bön om förlåtelse”. Under påsktiden har istället kyrielitania överskriften ”Överlåtelsen”. Fyra olika kyrielitanior används: En och samma används under adventstiden och advents- och jultiden, en annan används under trefaldighetstiden, en tredje används under påsktiden och en fjärde under fastan före påsk. Att kyrielitania varierar under året beror på kyrkoårets varierande innehåll och karaktär, t.ex. har kyrielitania under fastan enl. Norrgård mer av en botkaraktär, medan påskens kyrielitania är mer av en bekännelse till den uppståndne och närvarande Kristus. Alla kyrielitanior som används är uppbyggda på samma sätt, även om de konkreta formuleringarna varierar. De har fyra böneavsnitt: Tre korta böner, som präst eller försångare ber, med församlingssvar mellan varje böneavsnitt, samt slutligen de ovan nämnda löftesorden. Den första och sista av de korta böner avslutas med ”Herre, förbarma dig”, och församlingssvaret på dessa böner är också ”Herre, förbarma dig”, medan det mellersta böneavsnittet avslutas med ”Kriste, förbarma dig”, och det är också denna strof som är församlingssvaret. I alla kyrielitanior, utom den för påsktiden, så nämner man i de korta bönerna först något om varför Jesus Kristus (benämnd som Du) kom (för att t.ex. för att hela de förkrossade och kalla syndare) och något om det han gjort och gör (t.ex. ber för oss på Faderns högra sida/för vår talan inför Fader) och sedan ber man om hans förbarmande. Så som bönen är formulerad är det primärt Herrens förbarmande man ber om, anser jag, och de korta bönerna blir närmast förklaringar till varför Jesus ska förbarma sig. I påsktiden beskriver man i varje kort bön Jesus Kristus och nämner något han är och gör, men därefter ber man också i varje bön om något man vill ska hända med oss – att våra ögon och hjärtan ska öppnas för Jesus Kristus närvaro bland oss och göra oss öppna för Andens ankomst. Observera att detta är en bön i vi-form! Man ber alltså enligt min uppfattning i denna påskkyrielitania inte enbart om att Herren ska förbarma sig. Detta beredelsemomentet/botmoment är klart riktat till Jesus Kristus, vilket är högst naturligt då det är ett slags kyrie.³⁰

3.1.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess

Kyrielitaniorna uppkom efter samtal med dåvarande Växjöbiskopen Jan Arvid Hellström, samtal som bl.a. ledde fram till prästmötesavhandlingen *Mer än ord* (1996), skriven av Norrgård och Jan Byström. I detta samtal diskuterades orimligheten att i högmässan avlösa

---

³⁰ Intervju med Leif Norrgård 060317; Agendor för högmässa i Döderhults församling, utdrag återfinns i bil. 1

hela församlingen. Enligt Norrgård är kyrielitaniorna skapade i Döderhults församling under inspiration från de stora europeiska kyrkorna och löftesordet anknyter till formuleringar i den internationella kyrkan; liknande/snarlika formuleringar finns i den romersk-katolska och de anglikanska kyrkorna. Kyrielitaniorna är utformade i samtal med präster och kyrkomusiker, men för själva formuleringarna står ofta Leif Norrgård. Kyrielitaniorna användes först på prov (skrivna på lösa lappar innan de trycktes i agendorna) och utvärderingen av denna prövo-period ledde enl. Norrgård till att det kändes riktigt och positivt att använda kyrielitaniorna och att man kände att man hade församlingen med sig. Vissa korrigeringar av formuleringarna skedde dock. Gudstjänsten, och därmed också botmomentet, är ett viktigt och centralt samtalsämne i församlingens arbetslag och därför sker en kontinuerlig utvärdering av gudstjänsten. De ändringar i gudstjänstordningen som man gjort i Döderhult är inte anmälda till domkapitlet, detta eftersom Jan Arvid Hellström enl. Norrgård ej ansåg att något tillstånd behövdes och Växjö stifts biskop Anders Wejryd anser att man vet man gör i Döderhult.³¹

3.1.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet

Vad man vill med denna utformning är enl. Norrgård att undvika att botmomentet i gudstjänsten leder till avlösning i strikt, formell mening. Det är inte själva boten i gudstjänsten som är problemet, vad kyrielitaniorna uttrycker teologiskt om boten är enl. Norrgård att man kommer inför Kristus med botfärdigt hjärta och får löfte om förlåtelse. Problemet är istället avlösningen. Denna är enl. Norrgård ”förbehållen bikten och i förekommande fall särskilda botgudstjänster (ett slags allmänt skriftermål som kan förekomma några gånger om året).”³² I *Mer än ord* skriver Norrgård och Byström att

(d)en snabbt överstökade beredelsen är en pastoralt otillfredsställande form av bikt och avlösning. Dess karaktär sådan att den knappast på ett fullödigt sätt förmår förkunna syndens allvar och förlåtelsens upprättande kraft, särskilt som den nu förekommer i praktiskt taget varje huvudgudstjänst. Ett riktigt skriftermål kräver en självavårdande rannsakan som hjälper människor till realistisk kännedom om sin synd och insikt om betydelsen av den förlåtelse som ges i avlösningen. Detta tar tid och det kan inte vara rimligt att varje högmässa skall inledas på detta sätt.³³

---

³¹ Intervju med Leif Norrgård 060317

³² Mail från Norrgård till förf. 060220

³³ Byström, Norrgård, 1996, *Mer än ord*, s. 103

Ett annat problem med att avlösningen är en obligatorisk del av högmässan är enl. Norrgård och Byström att den då på ett olyckligt sätt kopplas samman med nattvarden. Norrgård framhåller att nattvarden innebär syndernas förlåtelse, liv och salighet, och att det därför inte är nödvändigt att vara avlöst för att ta emot nattvarden. Att utforma botmomentet i gudstjänsten på det sätt som Döderhult har gjort ger också enl. Norrgård utrymme för bikten. Han menar att i de församlingar som man har kvar avlösningen varje söndag är det omöjligt att utveckla en biktradition. I Döderhults församling försöker man lyfta fram bikten genom att två perioder per år (stilla veckan och advent) inbjuda församlingen till bikt, som man anmäler sig till genom att skriva upp sig på ett schema som ligger i kyrkan. Norrgård betonar att bikt är något annat än ett själavårdande samtal, det är en sakramental handling där man bekänner sina synder och tillsägs syndernas förlåtelse. Att utforma påskkyrielitanian på det sätt som den är utformad finns det en särskild anledning till – Norrgård menar att under påsken ska inte botmomentet ha syndabekännelsekaraktär utan vara mer av en bekännelse till den uppståndne och närvarande Kristus.³⁴

3.2 Enskede församling

3.2.1 Beskrivning av församlingen

Enskede församling hade 2005 ca. 35297 invånare och andelen kyrkotillhöriga var 2004 ca. 69 %. Av den totala befolkningen i församlingen var 2002 ca 29 % under 25 år, 57 % i åldrarna 25-64 år och ca 17 % över 65 år. Ca. 17 % av församlingens befolkning hade utländsk bakgrund. Församlingen består av fem delar: Årsta, Johanneshov, Dalen, Gamla Enskede, Enskede Gård och Enskedefältet. Enskede kyrka ligger i Gamla Enskede, och det finns även ett församlingshus med kyrksal i Årsta. Det är relativt stora avvikelser mellan de olika församlingsdelarna vad gäller t.ex. dominerande åldersgrupp och inkomst. Den öppna arbetslösheten var 2002 låg i församlingen, 2,45 %, och utbildningsnivån var högre bland den vuxna befolkningen i församlingen än i landet som helhet. Församlingen har också stora skolor och arbetsplatser där elever och anställda har sin hemvist i andra församlingar. Församlingens arbete ska enl. församlingsinstruktionen ”präglas av delaktighet och trohet gentemot vår kyrkas tradition och lära, öppenhet och klarsyn i förhållande till vår omvärld

---

³⁴ Byström, Norrgård, 1996, s. 103-104; Intervju med Leif Norrgård 060317; Mail från Norrgård till förf. 060220

samt frimodighet och klokhet när det gäller nya kontakter och mötesplatser.”³⁵ Om gudstjänsten står det att den ska ”nä människan där hon är och gestalta Guds närvaro genom ett språk, som var en kan känna igen sig i”³⁶, en gudstjänst som vilar i kyrkans tradition men samtidigt ”präglas av nutid, närvaro och nyskapelse.”³⁷ I beskrivningen av vad församlingen är lyfts olika bibliska bilder upp, t.ex. kroppen och de olika kroppsdelarna, Guds folk på vandring samt att församlingen är jordens salt och världens ljus. Antalet högmässfirare inom Enskede församling 2004 var 3478 st., i genomsnitt 40 st. högmässfirare på de 88 högmässorna som firades i församlingen. Antalet högmässogudstjänstfirare på de 5 högmässogudstjänster som firades var 480 st., dvs. i genomsnitt 96 gudstjänstfirare per högmässogudstjänst. Man firade också 2 st. söndagsmässor med sammanlagt 96 söndagsmässfirare. Gudstjänstfirarna består enl. Margareta Stiernstedt, kyrkoherde i Enskede, av människor som kommer då och då, det finns ingen regelbundet återkommande, gudstjänstfirande kärna, utan Stiernstedt beskriver situationen som att det nästan är som att börja från grunden vid varje tillfälle. De som firar gudstjänst är i blandade åldrar, ej så mycket ungdomar (förutom de gudstjänster som konfirmander med sina ledare går på). De som firar gudstjänst är främst människor i övre medelåldern och uppåt, men även en del unga vuxna kommer till gudstjänsterna då och då. P.g.a. den rådande situationen anser Stiernstedt att det är viktigt att verkligen satsa på gudstjänstarbetet och hon hoppas att detta kan ge ringar på vattnet. Som ett led i detta arbete har man i församlingen nu även startat gudstjänstgrupper. Tio dagar före en gudstjänst träffas präst, diakon, vaktmästare, musiker, kyrkvärdar för att planera gudstjänsten. I detta arbete har man försökt få frivilliga att engagera sig tillsammans med kyrkvärdarna. Frivilliga har börjat haka på, men som sagt är gudstjänstgrupperna bara i startskedet.³⁸

3.2.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning

De agendor från Enskede församling som jag analyserar i denna uppsats är fyra högmässaordningar som används i Enskede kyrka, en som används under trefaldighetstiden, en som används under adventstiden, en som används i jultiden och en som används i påsktiden.³⁹

---

³⁵ *Enskede församling församlingsinstruktion*, s. 6

³⁶ *Enskede församling församlingsinstruktion*, s. 8

³⁷ *Enskede församling församlingsinstruktion*, s. 8

³⁸ *Enskede församling församlingsinstruktion*, s. 3-8; Intervju med Margareta Stiernstedt 060327; Mail från Annika Klintefelt (SCB) till förf. 060418; Statistik från SCB [Online] Hämtad: 060418. Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2006M01a/be0101tab5forsaml05.xls>; Mail från Annemarie Rimmerfeldt (Svenska kyrkans informationsservice) till förf., 060419; Statistik från Svenska kyrkans informationsservice [Online] Hämtad: 060419 Tillgänglig:

http://www.svenskakyrkan.se/statistik/xls/intrades_och_uttradesstatistik_051205.xls

³⁹ Utdrag från dessa agendor återfinns i bil. 2

Under advent (ej första advent) samt under fastan är beredelsemomentet placerat i början av gudstjänsten, efter ingångspsalmen, och man följer 1986 års kyrkohandboks ordning och böner för beredelsemomentet, dvs. ett beredelseord, som är ett av kyrkohandbokens förtryckta, en av kyrkohandbokens syndabekännelser ("Jag bekänner inför dig, helige Gud..."), och förlåtelseord och tackbön ("Gud vår fader, tack för att vägen alltid är öppen genom Jesus Kristus....") likaså hämtade från kyrkohandboken. Denna form av beredelse använder man enl. Stiernstedt under kyrkoårets fastetider därför att dessa delar av kyrkoåret har botkaraktär. Under resten av året har man i Enskede kyrka uteslutit beredelsemomentet. På dess plats i början av gudstjänsten läser prästen ur resp. söndags psaltarpsalm, en läsning som avslutas med "Låt oss nu överlämna oss i Herrens händer". Efter en stunds föreskriven tystnad sjungs så kyriet.⁴⁰ Intressant är härvid att jämföra denna utformning med tankar kring och utformningar av beredelsemoment i 2000 års kyrkohandboksförslag. Detta var visserligen ett förslag som mötte så hårt motstånd att det aldrig lades fram till kyrkomötet men är ändå ett officiellt förslag som enligt min uppfattning har försökt ta hänsyn till praxis i församlingarna, och förslaget kan därför enligt min mening spegla den reflektion som pågår ute i församlingarna kring bl.a. beredelsemomentet. I motiveringarna till detta förslag föreslås beredelsen inte längre vara ett obligatoriskt moment i gudstjänsten utan att man t.ex. under vissa delar av kyrkoåret kan utesluta momentet.⁴¹

3.2.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess

Att utforma momentet på detta sätt är enl. Stiernstedt församlingens egen idé och utformningen skedde i diskussion med präster, diakoner och musiker. Man påbörjade arbetet under påsktiden 2005, och efter julen 2005 träffades kyrkvårdar och diakoner, präster, vaktmästare, musiker som tjänstgör i gudstjänsten för att diskutera såväl arbetet med gudstjänstgrupper som agendorna. Stiernstedt menar att den allmänna uppfattningen var att det var bra med en lätt inledning av gudstjänsten och att det är bra att momentet varierar under året. Hon uppger också att man fått positivt bemötande från stiftshåll, t.ex. uttryckte biskopen vid visitation glädje över utformningen. Då församlingen dels är med i ett nätverk för gudstjänstutveckling, dels firar mässa traditionellt enligt kyrkohandboken i Årsta, behövdes enligt Stiernstedt ej tillåtelse från domkapitlet.⁴²

---

⁴⁰ Agendor för högmässa i Enskede församling, utdrag återfinns i bil. 2

⁴¹ *Gudstjänstskottets betänkande 2002:7* [Online] Hämtad 060420. Tillgänglig: <http://www.svenskakyrkan.se/km-2002/betankanden/G200207.shtml#TopOfPage>; *Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan: Motiveringar*, 2000, s. 76

⁴² Intervju med Margareta Stiernstedt 060327

3.2.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet

Stiernstedt menar att det finns olika tankar med utformningen hos de olika personer som funderar kring gudstjänsten och gudstjänstutvecklingen, men hennes tanke (som hon tror att de övriga nog också kan gå med på) är att beredelsemomentet är överrumplande och inte hinner tas på allvar. Stiernstedt upplever att människor som kommer till gudstjänsten inte är beredda på beredelsemomentet, att momentet är över innan man hinner reagera på vad som egentligen hänt. Innan man riktigt landat i gudstjänsten ska man dels be syndabekännelsen, som är ett ganska tungt moment, och sedan går avlösningen så fort att den inte riktigt uppfattas. Om man bara har syndabekännelse och avlösning under ett visst antal av kyrkoårets söndagar, hinner man reflektera över vad dessa moment egentligen innebär. Att man på beredelsens plats infogat en psaltarpsalm beror enl. Stiernstedt på att det blev tomt när man tog bort syndabekännelsen och det kändes konstigt att i gudstjänsten direkt hoppa till kyrieropet. Man ville genom att läsa psaltarpsalmen till resp. söndag ta tillfället i akt att lyfta denna i evangelieboken nya text och lyssna till vad den har att säga. Frasen ”Låt oss överlämna oss i dina händer” uttrycker enl. Stiernstedt ett överlämnande inför gudstjänsten, inte överlåtelse som t.ex. i överlåtelsebönen, där man enl. Stiernstedt överlåter hela sitt liv till Gud.⁴³

3.3 Gottfridsbergs församling

3.3.1 Beskrivning av församlingen

Gottfridsbergs församling bildades årsskiftet 2005/06 av stadsdelar som tidigare tillhört Linköpings domkyrkoförsamling, nämligen Åbylund, Barhäll och Gottfridsberg. I Gottfridsberg ligger också församlingskyrkan Ansgarskyrkan, som tidigare var distriktskyrka i Linköpings domkyrkoförsamling. Gottfridsbergs församling anser jag har en lågkyrklig prägel, då Ansgarskyrkan tidigare var en samarbetskyrka mellan Svenska kyrkan och EFS. Ansgarskyrkan är visserligen i den nya församlingsindelningen inte längre officiellt en

---

⁴³ Intervju med Margareta Stiernstedt 060327

samarbetskyrka, men EFS missionsförsamling finns kvar i församlingen. Något samarbetsavtal mellan denna missionsförening och Gottfridsbergs kyrkoråd har ej ännu hunnit skrivas, men det kommer med all säkerhet att göras. Gottfridsbergs församling hade 2005 cirka 7700 invånare. Johannes Zeiler, präst i Ansgarskyrkan, beskriver församlingen som ”stabil”, med ganska hög medelinkomst, låg arbetslöshet osv. I församlingen bor också en stor andel studenter. Församlingen består av blandad stadsbebyggelse och i församlingen finns såväl stora skolor som olika former av äldreboenden. Enligt Zeiler ligger antalet gudstjänstfirare på omkring 100 pers. varje söndag, det är ganska stort åldersspann mellan de gudstjänstfirande, men de flesta är mellan 30 och 60 år. Eftersom Gottfridsbergs församling är en så pass nybildad församling finns det inte någon församlingsinstruktion specifikt för denna församling, men enligt 2005 års församlingsinstruktion för Linköpings domkyrkoförsamling är det många med EFS-anknytning, som firar gudstjänst i Ansgarskyrkan även om de inte har sin hemvist i församlingen,. I denna församlingsinstruktion står också att ”[g]udstjänsten i alla dess former är det centrala i församlingens liv”⁴⁴ och på Gottfridsbergs församlings hemsida kan man läsa att en av grunduppgifterna för en kristen församling är att fira gudstjänst. Apropå församlingens medverkan i gudstjänsten har det enl. Zeiler i perioder funnits gudstjänstgrupper. Nu finns det utöver kyrkvårdar värdgrupper, som hälsar välkommen före klockringningen, läser texter, leder kyrkans förbön, är med vid utdelandet av nattvarden, leder barnens samling, ansvarar för kyrkkaffet mm. Dessa värdgrupper träffas och planerar själva, utan medverkan av en präst. I församlingen har man också samlingar med alla som är kyrkvårdar och med i värdgrupper och på dessa samlingar är det också naturligt att diskutera gudstjänsten. Man har också en ambition att fördjupa frivilligarbetet och få in fler personer med uppgifter i gudstjänsten.⁴⁵

3.3.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning

De agendor från Gottfridsbergs församling som jag analyserar är en högmäsoordning och en söndagsgudstjänstordning som används i Ansgarskyrkan.⁴⁶ I såväl ordningen för högmässa som för söndagsgudstjänst är beredelsemomentet infogat efter musik/psalm efter predikan, närmast före kyrkans förbön. I söndagsgudstjänsten är detta den placering som är föreskriven

---

⁴⁴ *Församlingsinstruktion för Linköpings Domkyrkoförsamling 2005*, s. 4

⁴⁵ Intervju med Johannes Zeiler 060407; *Församlingsinstruktion för Linköpings Domkyrkoförsamling 2005*, s. 2, 4; Gottfridsbergs församlings hemsida. Hämtad: 060407. Tillgänglig: www.svenskakyrkan.se/gottfridsberg; Statistik från SCB [Online] Hämtad: 060418. Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2006M01a/be0101tab5forsaml05.xls>

⁴⁶ Utdrag från dessa agendor återfinns i bil. 3

i 1986 års kyrkohandbok, men i handboken är i högmässan denna placering alternativ, och det är en mycket ovanlig placering i Svenska kyrkans församlingar. Detta visar sig t.ex. i en utvärdering av 1986 års kyrkohandbok gjord av Axner och Bäckström 97/98. Denna utvärdering utfördes med hjälp av enkäter som sändes ut till 200 slumpvist utvalda församlingar. Av de 160 svarande församlingarna uppgav 6 st. (dvs. 3,75 %) att de alltid placerar beredelsen närmst före kyrkans förbön i huvudgudstjänster, 55 st. (dvs. 34 %) uppgav att de aldrig placerar beredelsen på detta sätt. I Ansgarskyrkan inleds beredelsen enl. Zeiler inte med ett beredelseord, han uttrycker det så att man efter predikan inte vill ha en ny minipredikan. Strykandet av beredelseord i högmässan gör att Ansgarskyrkans ordning skiljer sig från 1986 års kyrkohandboks utformning av beredelsemoment. Istället för beredelseord inleds beredelsen med att prästen säger ”Låt oss be” eller ”Låt oss be och bekänna”. Undantagsvis kan också beredelsen inledas med att prästen i någon mening plockar upp ett tema ur predikan. Efter prästens inledande ord följer så syndabekännelse och bön om förlåtelse. Man använder här olika kyrkohandboksböner beroende på kyrkoårets karaktär, t.ex. väljer man en syndabekännelse som Zeiler betecknar som strävare under fastan. Därefter följer i såväl i högmässan som i söndagsgudstjänsten tystnad och förlåtelse. Man använder alltså i söndagsgudstjänsten förlåtelseord, inte löftesord som är föreskrivet⁴⁷ i handboken. Därefter följer i båda ordningarna en tackbön, även denna bara föreskriven i högmässan och inte i söndagsgudstjänsten.⁴⁸

3.3.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess och skäl till utformningen av beredelsemomentet

Att placera beredelsemomentet efter predikan, närmast före kyrkans förbön, är en placering som enl. Zeiler vuxit fram och satt sig. Man har under vissa perioder varierat placeringen, mellan att ha beredelsemomentet i inledningen till att ha det såsom man har det nu, men den nuvarande placeringen har man haft under en längre tid. Denna placering ger en rytm och ett driv i gudstjänsten, som Zeiler menar upplevs som värdefull och positiv av församlingen. Rent pastoralteologiskt kan det enl. Zeiler också vara så att predikan, medvetet eller omedvetet, aktualiserat frågor som gör att det känns behövt att gå in i förbönsmomentet genom beredelsen. Dessutom sätts genom denna placering beredelsen i samband med förbönen, något som enl. Zeiler håller ihop förbönsmotiven. Först ber man en bön för sig

---

⁴⁷ Jag vill här förtydliga att jag inte alls lägger någon värdering i ord som föreskrivet, föreskrivna osv.

⁴⁸ Axner, 1996, *Utvärdering av 1986 års kyrkohandbok*, s. 9, 15, bilaga 2:15; Intervju med Johannes Zeiler 060407; Agendor för gudstjänst i Ansgarskyrkan och högmässa i Ansgarskyrkan, utdrag återfinns i bil. 3

själv, som genom denna placering sätts ihop med en bön för världen, och därmed sätter man in individen i ett världsvitt sammanhang.⁴⁹ Jag finner det intressant att här jämföra dessa tankar med hur man i motiveringarna i 1974 års kyrkohandboksförslag motiverade placeringen av syndabekännelsen närmast före kyrkans förbön. Man menade bl.a. att en av anledningarna till att placera det allmänna skriftermålet före den allmänna kyrkobönen (det som idag kallas kyrkans förbön) var att man därmed satte in den enskildes syndabekännelse i en global och social kontext. I och med att man satte den enskilda syndabekännelsen i samband med den allmänna kyrkobönen ville man visa på att den enskildes synd och syndabekännelse inte bara berör den enskilda individen utan hela Guds skapelse.⁵⁰

3.4 Helgeands församling

3.4.1 Beskrivning av församlingen

Helgeands församling i Lund hade 2005 ca. 8505 invånare, och andelen kyrkotillhöriga var 2004 ca. 71 %. Församlingen består av stadsdelen Klostergården, där församlingskyrkan Helgeand ligger, samt stadsdelen Järnåkra/Nilstorp. Helgeands församling är en församling som mycket uttryckligt sätter gudstjänsten i centrum. T.ex. sägs i församlingsinstruktionen att det är genom firandet av gudstjänst som församlingen blir till och församlingens mål kan förenklat sammanfattas i en enda punkt: ”Gemenskapen kring församlingens gudstjänst står i centrum; övriga verksamheter ses som vägar in i denna gemenskap.”⁵¹ Vidare sägs i församlingsinstruktionen att ”(a)llt som görs i vår församling ska vara vägar in mot Kristusmötet i gudstjänsten.”⁵² Från gudstjänsten sänds så människor rustade att i sin vardag leva ut sin kallelse. Fredrik Modéus, kyrkoherde i Helgeands församling, skriver i *Mod att vara kyrka* att ”(g)udstjänsten är den gudstjänstfirande församlingens ägodel, inte prästernas, inte musikernas och inte tillfällighetsbesökarnas.”⁵³ Man vill enl. församlingsinstruktionen att många ska känna att de är med och formar gudstjänsten och man arbetar i församlingen mycket aktivt med olika grupper med olika uppgifter i gudstjänsten. Hösten -98 föddes tanken på gudstjänstgrupper och arbetet med sådana inleddes i januari -99. Efterhand har man

---

⁴⁹ Intervju med Johannes Zeiler 060407

⁵⁰ *Svenska kyrkans gudstjänst: Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster, Band 1 Gudstjänstordning m.m.* [förslag av] 1968 års kyrkohandbokskommitté, 1974, s. 140

⁵¹ *Församlingsinstruktion Helgeands församling 2002-2005*, s. 3

⁵² *Församlingsinstruktion Helgeands församling 2002-2005*, s. 6

⁵³ Modéus F., 2005, *Mod att vara kyrka*, s. 88

utformat även andra grupper med andra uppgifter i gudstjänsten. Sammanlagt finns det idag ca. 90 personer knutna till olika grupper med uppgifter i gudstjänsten. Det finns försångare och instrumentalister, ministranter (som bl.a. bär kors och ljus och dukar nattvardsbordet) och ministrantledare, barnministranter (som bl.a. läser en textintroduktion och ber en del av kyrkans förbön) och barnministrantledare, en grupp av söndagsskoleledare och gudstjänstgrupper (som t.ex. ansvarar för kyrkkaffet och i gudstjänsten bl.a. ansvarar för textläsning, förbön, kollektupptagning nattvardsutdelning mm). Dessa gudstjänstgrupper turas om att ansvara för de olika söndagarna. Tisdagen före den söndag gudstjänstgruppen har ansvar för träffas gruppen med tjänstgörande präst för att inom gruppen dela upp arbetsuppgifterna i söndagens gudstjänst samt läsa söndagens text och samtala kring den. En gång per termin sammankallas alla som på olika sätt har uppgifter i gudstjänsten (såväl anställda som frivilliga) till storsamling. På dessa storsamlingar ordnar man vissa praktiska saker, t.ex. vilken gudstjänstgrupp som har ansvar för vilken söndag, men man diskuterar också församlingens gudstjänst. Det är fritt att komma både med synpunkter och förslag och om det skett några förändringar i gudstjänstens ordning tas dessa förändringar upp. I Helgeands församling firas samma typ av gudstjänst varje söndag, nämligen högmässa. Man arbetar inte med riktade gudstjänster eller dyl., och just igenkännandet i gudstjänsten är ett viktigt mål med gudstjänstarbetet. Det är stor åldersspridning i den gudstjänstfirande församlingen, men många är unga vuxna och studenter. Också många som har sin hemvist i andra församlingar firar gudstjänst i Helgeand. Antalet högmässosfirare ökade från 2000 till 2004 med ca. 30 %, och 2004 var antalet högmässosfirare på de 119 högmässorna 17 654 st., dvs. i genomsnitt 147 högmässosfirare per högmässa. Om man ska nämna något problem som Helgeands församling har enl. sin församlingsinstruktion, ett problem som man arbetar aktivt med att lösa, är det att nå ut till den vanliga församlingsbon. I församlingen arbetar man aktivt med att göra kyrkan till en ”kyrka mitt i byn”.⁵⁴

3.4.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning

---

⁵⁴ *Församlingsinstruktion Helgeands församling 2002-2005*, s. 3-4, 6, 9-10; Modéus F., 2005, s. 88, 108-110, 188-192; Intervju med Fredrik Modéus 060406; Mail från Annika Klintefelt (SCB) till förf. 060418; Statistik från SCB [Online] Hämtad: 060418. Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2006M01a/be0101tab5forsaml05.xls>; Mail från Annemarie Rimmerfeldt (Svenska kyrkans informationsservice) till förf., 060419; Statistik från Svenska kyrkans informationsservice [Online] Hämtad: 060419 Tillgänglig: http://www.svenskakyrkan.se/statistik/xls/intrades_och_uttradesstatistik_051205.xls

Det agendamaterial från Helgeands församling som jag analyserar i denna uppsats är ordningar för högmässa under påsktiden, trefaldighetstiden och fastetiden.⁵⁵ Beredelsemomentet är i alla dessa agendor placerat såsom föreskrivet i handboken, efter ingångspsalm, och utformat enligt kyrkohandboken, förutom att kyriet är inkluderat i beredelsen. Kyriet är också ett som inte finns i handboken – det är ett kyrie med texten ”Kyrie Eleison”, som en försångare introducerar genom att sjunga ”Kyrie”. Beredelsemomentet inleds med beredelseord, som är kort och fritt formulerat. Sedan följer en av kyrkohandbokens syndabekännelser (”Barmhärtige Gud, du som i Kristus öppnar vägen till dig...”), kyrie, tystnad, förlåtelseord (som är ett av kyrkohandbokens och innebär ett direkt tillsäggande av syndernas förlåtelse) och slutligen en av kyrkohandbokens tackböner (”Gud, vår Fader, tack för att vägen till dig alltid är öppen genom Jesus Kristus...”). Kyriets melodi är det enda som varierar i beredelsemomentet beroende på kyrkoåret – under fastetid är det en annan melodi än under resten av kyrkoåret.⁵⁶ Intressant är härvid att jämföra denna utformning med de tankar kring och utformningar av beredelsemoment och kyrie som framkommer i 2000 års kyrkohandboks-förslag. Som ett alternativ till utformning av beredelsemoment nämns där att man efter bön om förlåtelse, före förlåtelse- eller löftesord och tackbön, kan inkluderas ett kyrie. Detta är något som enl. motiveringarna i förslaget efterfrågats av församlingar.⁵⁷

3.4.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess

Initiativet till utformningen av beredelsemomentet togs efter tankar från arbetslaget kring kyrie- och gloriamomenten och tankar på ökad delaktighet (t.ex. försångare i gudstjänsten) samt efter tankar från annat håll om längre tystnad efter syndabekännelsen. I en referensgrupp om tio personer som valdes ut för att de var olika varandra (i ålder, bakgrund osv.) diskuterades och prövades bl.a. olika inledningsalternativ. Denna grups arbete ledde bl.a. till att man inkluderade kyriet, och denna idé förankrades sedan på en storsamling för alla som på olika sätt medverkar i gudstjänsten. Att inkludera kyriet i beredelsemomentet har sedan diskuterats och utvärderats på andra storsamlingar. Ovanstående arbete med referensgrupp och förankring i församlingen anser jag kan exemplifiera hur gudstjänsten ses som församlingens ägodel, och i *Mod att vara kyrka* tas just arbetet med kyrie- och gloriamomenten upp som ett exempel på hur förändringar av gudstjänstformer måste ta lång tid och på olika sätt förankras i församlingen. Helgeands församling är med i Nätverket för

⁵⁵ Utdrag från en av dessa agendor, den för påsktiden, återfinns i bil. 4

⁵⁶ Intervju med Fredrik Modéus 060406; Agendor för högmässa i Helgeands församling, utdrag återfinns i bil. 4

⁵⁷ *Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan: Gudstjänstordning*, 2000, s. 29; *Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan: Motiveringar*, 2000, s. 77

liturgi i Lunds stift och har därför inte anmält ändringarna i gudstjänstordningen till domkapitlet på annat sätt än genom att till stiftskansliet för Lunds stift skicka in de agendor som används i församlingen.⁵⁸

3.4.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet

Att infoga kyriet i beredelsemomentet kan enl. Modéus rent pastoralteologiskt motiveras med att kyriet kan tolkas som ett rop om Guds hjälp i den situation man står i. Modéus betonar också hur viktigt det är att i beredelsemomentet bereda plats både för skuld och för skam, både för det som man gjort fel i etisk mening och för andra tyngder. I Helgeand eftersträvar man t.ex. att prästens beredelseord öppnar upp för att man i beredelsemomentet får komma inför Gud med just allt som tynger en. Som syndabekännelse har man valt den bön i kyrkohandboken som Modéus betraktar är mest vid, vad gäller att man i den kan tolka in såväl skam som skuld. Avlösningens orden, som är ett direkt tillsägorande av syndernas förlåtelse, är det som Modéus är mest missnöjd med - denna avlösning tilltalar bara synd- och skuldperspektivet och harmonierar ej med att man i beredelsemomentet inbjuds att lyfta fram andra saker än bara synd och skuld. Denna syn på beredelsemomentet, att det ska bereda plats både för skuld och för skam, motiverar också enl. Modéus varför man infogar kyriet i beredelsemomentet.⁵⁹

3.5 Hyllie församling

3.5.1 Beskrivning av församlingen

Hyllie församling hade 2005 ca. 10010 invånare och 2004 var andelen kyrkotillhöriga ca. 53 %. Hyllie församling ligger i utkanten av Malmö och är ett område med stora skillnader i de sociala strukturerna – dels finns ett villaområde med många kärnfamiljer, dels finns ett höghusområde med många unga, ensamma och ensamstående med barn. Det är också ett område med många nya svenskar/svenskar med utländsk bakgrund och många av dessa tillhör andra kristna konfessioner än Svenska kyrkan eller andra religioner än kristendomen. Hyllie församling är också en församling dit man enl. församlingsinstruktionen söker sig från andra delar av Malmö och det är en församling dit många flyktingar och asylsökande kommer från

---

⁵⁸ Modéus F., 2005, s. 88-89, 95-96, 135; Intervju med Fredrik Modéus 060406;

⁵⁹ Intervju med Fredrik Modéus 060406

hela södra Sverige för att få hjälp av olika slag. I församlingsinstruktionen kan man utläsa att denna kontext präglar hela Hyllie församlingsarbete – man arbetar ekumeniskt, gränsöverskridande och är en aktiv del i samhällslivet. Mats Egfors, kyrkoherde i Hyllie församling, menar att man i denna kontext, som visst kan vara motig, ofta blir en föregångare, i det att man konfronteras med frågor som ännu ej lyfts på riksplanet. Ett konkret exempel på sådana frågor är hur man gör i nattvardsgudstjänster där flertalet barn i kören är muslimer? Hyllie församling ingår i ett nätverk av tolv församlingar i liknande kontexter från Malmö, Göteborg och Stockholm. De tolv kyrkoherdarna träffas och diskuterar gemensamma angelägenheter bl.a. utformningar av gudstjänsten. De frågor som nätverket arbetar med menar Egfors är frågor som så småningom kommer att bli rikstäckande, t.ex. hur man jobbar i en mångkulturell situation och i en situation där kyrkan inte är självklar och man inte känner till kyrkans interna språk. Egfors framhåller i och med detta hur viktigt det är att anpassa gudstjänsten efter kontext. I Hyllie församlingsliv är enl. församlingsinstruktionen söndagens gudstjänst centrum, det är ett grundläggande uppdrag där församlingens identitet stärks och gestaltas. Det är viktigt att denna gudstjänst känns välkomnande, tillgänglig och relevant och samtidigt har förankring i traditionen. Från gudstjänsten sänds sedan församlingen ut för att ”i ord och handling synliggöra evangelium.”⁶⁰ I församlingen firas många olika typer av gudstjänster, som lockar olika grupper av församlingen; de som firar högmässa, framförallt äldre och nyfikna som kommer då och då, är inte alls samma grupp som t.ex. firar gospelmässa. Antalet högmässofirare inom Hyllie församling 2004 var 3148 st., i genomsnitt 61 högmässofirare på de 106 högmässor som firades i församlingen. Antalet högmässogudstjänstfirare på de 3 högmässogudstjänster som firades 2004 var 272 st., dvs. i genomsnitt ca. 21 gudstjänstfirare per gudstjänst. I Hyllie arbetar man aktivt med att engagera församlingen i gudstjänsten. Egfors menar att i arbetet med 1986 års kyrkohandbok var det stark betoning av att det är församlingens gudstjänst, men i många församlingar stannade detta med att någon kyrkvärd läste en text. I Hyllie församling finns det ett 60-tal lekmän i olika grupper knutna till gudstjänsten. 20 personer ingår i gudstjänstgrupper, fyra av dessa personer är kyrkvärdar (utsedda av kyrkorådet med särskilda ansvarsområden t.ex. kollekt), resten är gudstjänstvärdar. Gudstjänstgrupperna bär kors, ljus, går i evangelieprocession, läser texter, ansvarar för förbönen, dukar nattvardsbordet, är med vid utdelandet osv. Egfors har träffar med gudstjänstgrupperna, då både han och deltagarna i grupperna kan ta upp det de känner behövs tas upp. Efter samtal och måltid går man vid dessa träffar in i kyrkan och övar

---

⁶⁰Församlingsinstruktion för Hyllie församling, s. [5]

och Egfors förklarar varför man gör som man gör i gudstjänsten osv. Gudstjänstgrupperna är enl. Egfors en mycket viktig ingång till att vara delaktig, och dessutom gestaltar grupperna att det är allas gudstjänst.⁶¹

3.5.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning

De agendor från Hyllie församling som jag analyserar i denna uppsats är fyra högmässaordningar, en används under trefaldighetstiden, en under advents- jul- och trettondedagstiden, en under fastetiden och en under påsktiden.⁶² Beredelsemomentet är alltid placerat i början av gudstjänsten, efter ingångspsalmen. Det inleds med ett beredelseord, som är fritt formulerat. Sedan följer en bön om förlåtelse, efter denna bön sjungs kyriet, därefter följer en tystnad och slutligen förlåtelseord. Observera här att man alltså inkluderat kyriet i beredelsemomentet, samt att man uteslutit tackbönen. Bönen om förlåtelse har olika formuleringar i de olika agendorna, alla böner står dock i jag-form och är riktade till Gud. Enl. Egfors varierar man bön om förlåtelse utifrån kyrkoårets karaktär. I agendan för trefaldighetstiden används en bön som i stort är hämtad från 1986 års kyrkohandbok, nämligen ”Barmhärtige Gud, du som i Kristus öppnar vägen till dig...”, dock med skillnaden att där det i denna bön i kyrkohandboken står ordet ”synder” står det i agendan ”brister”. I övriga agendor använder man sig av böner skrivna i församlingen, som jag här kort refererar. I den bön om förlåtelse som beds under fastan står det att man öppnar sig för Gud, lyfter fram det man stängt in, lämnar över till Gud allt som blev misslyckat, ofärdigt, dunkelt och smärtsamt och öppnar sig för Guds förlåtelse som gör det möjligt att leva. I den bön som beds under påsktiden står det att man öppnar sig för Gud med allt det man är och bär på, sedan ber man att Gud ska befria en från allt som hindrar en att vara sann, förlåta en för ens felsteg och brist och tillslut att man öppnar sig för Guds förlåtelse som gör det möjligt att leva. Den bön som beds under advents-, jul- och trettondedagstid inleds med att man överlämnar sig till Gud med allt det man är och bär på, man ber att Guds son ska födas i ens hjärta, att ens mörker ska genomlysas, att ens felsteg och brist ska förlåtas, att Gud ska befria en från allt som hindrar en att vara sann och att Gud ska beröra en med Guds kärlek. Intressant är att man i dessa i församlingen skrivna böner återanvänder flera fraser. ”Gud jag öppnar mig för dig” finns i såväl bönen under fastetiden som under påsktiden och ”med allt det jag är och bär på” återfinns både i bönen under

---

⁶¹ *Församlingsinstruktion för Hyllie församling*, s.[4]-[8], [10]; Intervju med Mats Egfors 030323; Mail från Annika Klintefelt (SCB) till förf. 060418; Statistik från SCB [Online] Hämtad: 060418. Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2006M01a/be0101tab5forsaml05.xls>; Mail från Annemarie Rimmerfeldt (Svenska kyrkans informationsservice) till förf., 060419; Statistik från Svenska kyrkans informationsservice [Online] Hämtad: 060419 Tillgänglig:

http://www.svenskakyrkan.se/statistik/xls/intrades_och_uttradesstatistik_051205.xls

⁶² Utdrag ur dessa agendor återfinns i bil. 5

påsktiden och advents-, jul- och trettondedagstiden. ”Befria mig från allt som hindrar mig från att vara sann” och ”förlåt mig mina felsteg och min brist” återfinns i såväl bönen under påsktiden som under advents-, jul- och trettondedagstiden, även om ordningsföljden på dessa fraser varierar i de två bönerna. Slutligen återfinns ”nu öppnar jag mig för din förlåtelse som gör det möjligt att leva” i såväl bönen under fastetiden som bönen under påsktiden. Den bön man använder under fastetiden har dock inga fraser gemensamt med bönen man använder under advents-, jul- och trettondedagstiden.⁶³

3.5.3 Beredelsemomentets tillkomstprocess

Bönerna om förlåtelse och beredelsemomentets övriga utformande tillkom enl. Egfors efter projektet ”Min hemförsamling”. Som ett led i detta projekt genomförde man en enkät bland församlingsbor om deras relation till församlingen och gudstjänsten, vad som upplevdes bra resp. mindre bra. Efter denna enkät väcktes funderingar på hur man kunde utforma gudstjänsten så att den hade ett rakt tilltal och hur man kunde slippa transportsträckor i liturgin, dvs. moment i gudstjänsten som upplevdes intetsägande, som man gjorde bara för att man brukade göra dem. Själva bönerna om förlåtelse är utformade i en arbetsgrupp i församlingen bestående av präster och musiker. Det har också funnits provperioder i församlingen, t.ex. provades trefaldighetstidens utformande av beredelsemoment i ett år och justerades sedan. Utvärdering av gudstjänstordningarna har också skett både med kyrkoråd och med arbetslag. Hyllie församling är med i Nätverket för liturgi i Lunds stift och har därför inte anmält ändringarna i gudstjänstordningen till domkapitlet på annat sätt än genom att till stiftskansliet för Lunds stift skicka in de agendor som används i församlingen.⁶⁴

3.5.4 Skäl till utformningen av beredelsemomentet

De böner om förlåtelse som finns i 1986 års kyrkohandbok upplever Egfors att de inte riktigt räcker till. Hyllie församlings utformningar av bönerna om förlåtelse kan ses i ljuset av att man arbetar mycket med tilltalet i gudstjänsten; man eftersträvar ett varmt, innerligt tilltal som känns genuint och bärande. Då måste språket enl. Egfors modifieras och man eftersträvar i gudstjänsten att inte ha ett högravande språk utan ett språk som talar till människor. Att i bönerna om förlåtelse undvika ordet synd är ett led i detta arbete. Egfors menar att det inte är något fel i sig med ordet synd, men det är ett av kyrkans interna ord, som idag upplevs belastande, snudd på dömande och inte talar till folk idag. Att tänka på tilltalet är också viktigt

---

⁶³ Agendor för högmässa i Hyllie församling, utdrag återfinns i bil. 5

⁶⁴ Intervju med Mats Egfors 060323

i beredelseordet, det ska inte vara dömande, utan istället tala om Guds nåd, att man i beredelsen kan överlåta och överlämna det som är tungt i ens liv. Just överlåtelse, överlämnande och därtill befrielse är enl. Egfors viktiga teman för beredelsemomentet. Han menar också att det är viktigt att i beredelsemomentet inte villkora förlåtelsen; villkor hör ihop med makt, auktoritet och hör ihop med kyrkan som maktapparat. Att man sjunger kyriet som en del av beredelsemomentet beror enl. Egfors på att man ser kyriet som ett bönerop, en naturlig och fungerande enhet med övriga delar av beredelsemomentet. Man ber och sedan ropar man genom kyriet till Gud att förbarma sig över det man har bett om.⁶⁵

3.6 Lunds Allhelgonaförsamling

3.6.1 Beskrivning av församlingen

Lunds Allhelgonaförsamling betecknas i sin församlingsinstruktion som en cityförsamling och omfattar geografiskt sett delar av centrala Lund. I församlingen ligger också Universitetssjukhuset, församlingens största arbetsplats, och där finns också Sjukhuskyrkan, som har egen personal men ändå enl. församlingsinstruktionen är en inkorporerad del av Lunds Allhelgonaförsamling. Församlingen hade 2005 ca. 8746 invånare och 2004 var andelen kyrkotillhöriga ca. 73 %. Lunds Allhelgonaförsamling är en församling som mycket uttalat reflekterar över vad det är att vara kyrka i dagens föränderliga samhälle och hur man möter människor i just deras aktuella livssituationer. Om gudstjänsten står det i församlingsinstruktionen att den är ”(c)entrum för församlingens liv och verksamhet.”⁶⁶ Gudstjänsten präglas enl. Tommy Qvennerberg, komminister i församlingen, mycket av öppenhet inför prövande av olika utformningar av gudstjänsten och gudstjänstens olika moment och man var t.ex. testförsamling åt de förslag som föregick 1986 års kyrkohandbok. Qvennerberg menar att han själv har en djup teologisk tanke med att variera liturgin, nämligen att människor inte ska tro att det finns ett enda sätt som är rätt. Han tar som exempel att vissa präster håller kalken på ett visst sätt, medan han själv medvetet varierar sättet att hålla, för att inte folk ska tro att man måste hålla på ett visst sätt för att det ska vara giltigt – han vill därigenom undvika ett magiskt tänkande. Detta beskriver han som ett sätt att medvetet inte fokusera på fel saker i riten, ett sätt att undvika att riten blir magi. Man arbetar också med riktade gudstjänster, t.ex. familje-

---

⁶⁵ Intervju med Mats Egfors 060323

⁶⁶ *Församlingsinstruktion för Lunds Allhelgonaförsamling och Sjukhuskyrkan 2002*, s. [3]

gudstjänster, dopförnyelsegudstjänster, gudstjänster riktade mot ungdomar osv. Detta gör också att den gudstjänstfirande församlingens sammansättning varierar; en vanlig gudstjänst en söndag har ganska varierade åldrar, i familje- och dopförnyelsegudstjänster är det många barn och familjer, i ungdomsgudstjänster många ungdomar osv. Antalet högmässfirare inom Lunds Allhelgonaförsamling var 2004 1160 på 21 högmässor, i genomsnitt ca. 56 högmässfirare per högmässa. Antalet högmässogudstjänstfirare var 3230 st. på 23 högmässogudstjänster, dvs. i genomsnitt 140 gudstjänstfirare per gudstjänst. Antalet gudstjänstfirare på de 35 söndagsgudstjänsterna var i genomsnitt 10 st. och antalet gudstjänstfirare på de 8 söndagsmässorna var i genomsnitt ca. 14. Det har enl. Qvennerberg från och till funnits olika gudstjänstförberedande grupper i församlingen, men just nu finns det inga. Dock sker lekmanamedverkan genom kyrkvårdar som läser texter, ber förbön, tar upp kollekt osv.⁶⁷

3.6.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning samt tillkomstprocessen av denna utformning

Det agendamaterial från Lunds Allhelgonaförsamling som jag analyserar i denna uppsats är en agenda för högmässa, en för högmässa med musik från Iona, en för högmässa i fastan och en för högmässogudstjänst.⁶⁸ De två förstnämnda gudstjänstordningarna används enl. Qvennerberg inte så ofta, medan den sistnämnda används mycket ofta. I agendan för högmässa används en överlåtelsebön, som i 1986 års kyrkohandbok är föreskriven att användas i söndagsgudstjänsten. Denna överlåtelsebön är placerad efter inledningsord, före kyrie. I högmässan med musik från Iona är beredelsemomentet placerat mellan inledningspsalm och kyrie och är i stort utformat precis som i 1986 års kyrkohandbok med en av kyrkohandbokens böner om förlåtelse ("Barmhärtige Gud, du som i Kristus öppnar vägen till dig..."), förlåtelseord och en av kyrkohandbokens tackböner ("Gud vår Fader, tack för att vägen till dig allt är öppen genom Jesus Kristus..."). I högmässan för fastan kommer beredelsemomentet efter inledningspsalmen och består av en av handbokens syndabekännelser ("Gud var mig nådig i din godhet..."), kyrie, avlösning och tackbön. Observera här att bönen om förlåtelse/syndabekännelse i fastan kallas just syndabekännelse, medan denna bön i högmässan med musik från Iona kallas bön om förlåtelse. Likaså kallas under

---

⁶⁷ *Församlingsinstruktion för Lunds Allhelgonaförsamling och Sjukhuskyrkan 2002*, s. [3]-[5]; Intervju med Tommy Qvennerberg 060428; Mail från Annika Klintefelt (SCB) till förf. 060418; Statistik från SCB [Online] Hämtad: 060418 Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2006M01a/be0101tab5forsaml05.xls>; Mail från Annemarie Rimmerfeldt (Svenska kyrkans informationsservice) till förf., 060419; Statistik från Svenska kyrkans informationsservice [Online] Hämtad: 060419 Tillgänglig: http://www.svenskakyrkan.se/statistik/xls/intrades_och_uttradesstatistik_051205.xls

⁶⁸ Utdrag ur dessa agendor återfinns i bil. 6

fastan momentet med förlåtelseord för avlösning, medan i högmässan med musik från Iona detta moment kallas för förlåtelseord. I agendan för högmässogudstjänst används också den överlåtelsebön som kyrkohandboken föreskriver för söndagsgudstjänsten, och denna är placerad efter inledningsord, före kyrie. Detta är dock inte alls alla gudstjänstordningar som används, det finns också gudstjänstordningar till andra delar av kyrkoåret än till fastan och specifika agendor utformas också till söndagar som man vill ska präglas av ett visst tema etc. Vilken specifik agenda och därmed också vilket beredelsemoment som ska användas bestäms i samråd mellan musiker och präst. Högmässa firas enl. Qvennerberg ca. 2 gånger i månaden, högmässogudstjänst ca. 2 gånger i månaden och tematiska gudstjänsten ca. 2-3 gånger per termin. Enl. Qvennerberg används överlåtelseböner i ca 8 gudstjänster av 10, och de överlåtelseböner som används är antingen den bön som återfinns i kyrkohandboken som ett alternativ i söndagsgudstjänsten, eller någon bön från Iona eller bön tagen från material utgivet av Svenska kyrkan. Beredelseord, som i 1986 års kyrkohandbok inte är föreskrivet för överlåtelsebön, kan i Lunds Allhelgonaförsamlings gudstjänster föregå överlåtelsebönen, mestadels på större gudstjänster, och såväl fritt formulerade som kyrkohandbokens beredelseord används. Qvennerberg upplever att användandet av överlåtelseböner fått ett fint mottagande i församlingen. När man bytt agendor har utvärdering skett, och då har man också gjort utvärderingar av beredelsemomentet och överlåtelseböner. Lunds Allhelgonaförsamling är med i Nätverket för liturgi i Lunds stift och har därför inte anmält ändringarna i gudstjänstordningen till domkapitlet på annat sätt än genom att till stiftskansliet för Lunds stift skicka in de agendor som används i församlingen.⁶⁹

3.6.3 Skäl till utformningen av beredelsemomentet

Att man använder just överlåtelseböner beror enl. Qvennerberg på att dessa är mer öppna och inkluderande. De ger utrymme för såväl synd- och skuldperspektiv som skamperspektiv, dvs. allt sådant som är tungt i ens liv kan man överlämna och lämna fram till Gud. Att man inkluderar kyriet i beredelsen beror enl. Qvennerberg på att det blir liturgiskt fel att först få förlåtelse och tacka för denna och sedan igen be om Herrens förbarmande.⁷⁰

3.7 Åsundens församling

---

⁶⁹ Intervju med Tommy Qvennerberg 060428; Agendor från Lunds Allhelgonaförsamling, utdrag återfinns i bil. 6

⁷⁰ Intervju med Tommy Qvennerberg 060428

3.7.1 Beskrivning av församlingen

Åsundens församling bildades 060101 av tidigare Gällstads och Södra Säms, Grönhöga, Tvärred, Marbäck och Finnekumla församlingar. Åsundens församling hade i januari -06 4458 invånare som bor i mindre tätorter. Församlingen ligger i sjuhäradsbygden, känd bl.a. för sin textilindustri, och Gällstad har blivit något av ett shoppingcenter för textil, kläder etc. Församlingen tillhör Göteborgs stift, även om den ligger i Ulricehamns kommun och Ulricehamns kyrkliga samfällighet tillhör Skara stift. Enl. församlingens hemsida präglas Gällstad och Södra Säms samt Grönahög av ”en klart evangelisk-luthersk fromhet som vi kanske skulle kunna kalla en evangelisk gammalkyrklighet.”⁷¹ Att döma av församlingens hemsida betonar man i församlingen historisk förankring och tradition. Jag tolkar det så att man menar att man har ett ansvar att föra vidare både den anda som präglar bygden och den evangelisk-lutherska tron ”som generation efter generation har förkovrat, förvaltats och försvarats”⁷² till kommande generationer. Den lutherska betoningen anser jag också framkommer i församlingens måldokument. Där står det att församlingen är en nådemedelskyrka och att gudstjänsterna ska vara för alla, tillfällen då nådemedlen erbjuds och ”tillfällen då Guds Ord predikas rent och klart samt de heliga sakramenten delas ut och blir mottagna i enlighet med Kristi ord och instiftelse.”⁷³ Antalet högmässfirare i de församlingar som idag bildar Åsundens församling var 2004 1159 på 39 högmässor, dvs. i genomsnitt ca. 31 högmässfirare per högmässa. Antalet högmässogudstjänstfirare var 4865 på 133 högmässogudstjänster, dvs. i genomsnitt ca. 37 gudstjänstfirare per gudstjänst. Antalet gudstjänstfirare på de 39 söndagsgudstjänsterna var i genomsnitt 37 st. per gudstjänst och antalet söndagsmässfirare på de 27 söndagsmässorna var i genomsnitt 13 st. per mässa. Ulf Jonsson, kyrkoherde i Åsundens församling, menar att den gudstjänstfirande församlingens sammansättning varierar från kyrka till kyrka. I Grönahög råder en god åldersspridning och gudstjänstbesökarna består av både barnfamiljer och äldre. Den gudstjänstfirande församlingen i Tvärred och Marbäck är åldersstigen och församlingen försöker hitta nya former och uttrycksformer för att försöka nå ut till nya grupper. I Gällstad är det en stabil men åldersstigen gudstjänstfirande församling och det kan enl. Jonsson vara svårt att som ny ta sig in i församlingsgemenskapen. När det gäller församlingens påverkan av och medverkan i församlingen finns det ett gudstjänst- och musikutskott, tillsatt av kyrkorådet, som på olika

---

⁷¹ Åsundens församlings hemsida [Online] Hämtad 060413. Tillgänglig: www.svenskakyrkan.se/asunden

⁷² Åsundens församlings hemsida [Online] Hämtad 060413. Tillgänglig: www.svenskakyrkan.se/asunden

⁷³ Måldokument för Åsundens församling [Online] Hämtad 060413. Tillgänglig: www.svenskakyrkan.se/asunden/maldokument.asp

sätt bearbetar gudstjänstfrågor och värnar om gudstjänstlivet. I varje kyrka finns det kyrkvårdar som hälsar välkommen och inleder gudstjänsten med att be en bön. Eventuellt läser sedan kyrkvårdarna någon av söndagens texter, det beror enl. Jonsson på hur frimodiga de är. Det är oftast prästen som ber förbönen, men det kan förekomma att någon annan, t.ex. en kyrkvård, gör det.⁷⁴

3.7.2 Beskrivning av beredelsemomentets utformning samt tillkomstprocessen av denna utformning

Det agendamaterial från Åsundens församling som jag analyserar i denna uppsats är en agenda för högmässa, en för söndagsmässa, en för högmässogudstjänst och en för söndagsgudstjänst.⁷⁵ I högmässan, högmässogudstjänsten och söndagsgudstjänsten följs i stort sett 1986 års kyrkohandbok, dock är kyriet inkluderat i beredelsemomentet genom att vara placerat mellan syndabekännelsen och förlåtelsen. Kyriet kan enl. agendan för söndagsgudstjänst även användas i denna gudstjänstform, medan i 1986 års kyrkohandbok så förekommer inte kyrie i söndagsgudstjänsten. Att inkludera kyriet i söndagsgudstjänsten är i Åsundens församling enl. Jonsson ett valfritt alternativ, och om man inkluderar det så är det främst i form av ”Du evigt strålande morgonsol...” eller dyl., ej ett trefaldigt eller sexfaldigt kyrie. I högmässan och högmässogudstjänsten är beredelsen placerad helt enligt kyrkohandboken, efter inledningspsalmen och ev. psaltarpsalm och före ev. introitus samt ära och lovsång. I söndagsgudstjänsten är beredelsen också placerad helt enligt kyrkohandboken, närmast före kyrkans förbön, efter psalm efter predikan. De syndabekännelser som används och som benämns just så och inte kallas bön om förlåtelse, är de som är föreskrivna i 1986 års kyrkohandbok. Vilken av bönerna man använder varierar. Likaså använder man sig av 1986 års kyrkohandboks förlåtelseord, men exakt vilka förlåtelseord man använder varierar. Man använder sig både av direkt tillsägande av förlåtelse och i högmässogudstjänster ibland ett löftesord. I söndagsmässan har man gjort flest avvikelser från 1986 års kyrkohandbok. Där har man ändrat om ordningen så att kyrkans förbön kommer tillsammans med dagens bön, efter inledningspsalm (och ev. psaltarpsalm) och före textläsningen. Trosbekännelsen kommer

---

⁷⁴ Åsundens församlings hemsida [Online] Hämtad 060413. Tillgänglig: www.svenskakyrkan.se/asunden; Intervju med Ulf Jonsson 060428; Mail från Annika Klintefelt (SCB) till förf. 060418; Statistik från SCB [Online] Hämtad: 060418 Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2006M01a/be0101tab5forsaml05.xls>; Mail från Annemarie Rimmerfeldt (Svenska kyrkans informationsservice) till förf., 060419; Statistik från Svenska kyrkans informationsservice [Online] Hämtad: 060419 Tillgänglig: http://www.svenskakyrkan.se/statistik/xls/intrades_och_uttradesstatistik_051205.xls

⁷⁵ Utdrag ur dessa agendor återfinns i bil. 7

direkt efter textläsningen (vanligtvis bara evangeliet) och beredelsen följer direkt efter predikan. Predikan går nämligen över i ett skriftetal eller beredelseord, som sedan följs av en tystnad, då prästen flyttar sig från predikstolen, och sedan bes syndabekännelsen, förlåtelsen tillsägs och man ber tackbön. Därefter följer direkt offertoriepsalm och måltiden. Jonsson skiljer noga på beredelseord och skriftetal. Beredelseord, kyrkohandbokens eller egenskrivet, är enl. Jonsson något av ett standardformulär. Skriftetal däremot är något för tillfället skrivet, utformat så själavårdande som möjligt, som avslutas med frågor som ska hjälpa församlingen att rannsaka sig inför syndabekännelsen. Skriftetalet är också enl. Jonsson mer mångordigt än ett beredelseord och varar ca. 5-10 min. Skriftetal finns också enl. agendamaterialet från Åsundens församling med som benämning på beredelseordet i högmässan. Denna utformning av söndagsmässan är något som enl. Jonsson mognat fram allt eftersom användandet av söndagsmässan mognat fram. Vid årsskiftet 05/06 kom utformningen i tryck, men denna utformning har använts tidigare av t.ex. Jonsson. Församlingen har inte anmält ändringen till domkapitlet, enl. Jonsson eftersom denna utformning är mer att se som något man gör på prov och som kan komma att ändras.⁷⁶

3.7.3 Skäl till utformningen av beredelsemomentet

Vad man rent allmänt vill genom sin utformning av beredelsemomentet i de olika gudstjänsterna är enl. Jonsson att ta människorna, deras frågor och problematik på allvar. Man tror inte att man inom kyrkan håller på med lite söndagsunderhållning, utan vill möta människor på ett värdigt sätt, som visar att man tar dem på allvar och för de gudstjänstfirande förkunna möjligheten att inför Gud lägga av allt det som tynger, att man får komma inför Gud och be om förlåtelse. Att man inkluderat kyrieten beror enl. Jonsson på att det känns underligt att efter avlösningen och förlåtelsen plötsligt igen be om Herrens förbarmande, det känns som om man börjar om igen med samma sak som syndabekännelsen. Som sagts ovan varierar det vilken syndabekännelse och vilka förlåtelseord som används. Vilka som används till vilken söndag bestäms enl. Jonsson av tjänstgörande präst som varierar böner, förlåtelseord osv. efter tycke och smak. Om en präst har 2-3 gudstjänster varje söndag upplevs möjligheten till variation enl. Jonsson som något positivt. Han betonar också vikten av att det är den tjänstgörande prästen som bestämmer över gudstjänstens utformning och att man vill ha agendor med många alternativ, som inte låser prästen. Jonsson tar själv exemplet med Fader Vår/Vår Fader – båda översättningarna finns som alternativ, vilket gör att en präst som inte känner sig

---

⁷⁶ Intervju med Ulf Jonsson 060428; Agendor för högmässa, högmässogudstjänst, söndagsmässa och söndagsgudstjänst, utdrag återfinns i bil. 7

bekvämt med t.ex. Vår Fader inte heller behöver använda den. Jag antar att detsamma gäller beredelsemomentet - om det finns många alternativ, tvingas inte en präst att t.ex. använda en viss syndabekännelse/bön om förlåtelse, utan kan välja det som för honom känns rätt. Vad gäller utformningen av söndagsmässan menar Jonsson att man överhuvudtaget firar söndagsmessa främst är av praktiska skäl – ofta ska tjänstgörande präst hinna med att leda gudstjänst både 9.30 och 11.00, och då är det praktiskt att använda en mässordning som bara tar ca. 45 min. såsom söndagsmässan gör, men som ändå är en tillfredsställande ordning. Jonsson menar dock att det är viktigt att i gudstjänster med nattvard ha någon form av beredelsemoment, som också ska hinnas med på ett tillfredsställande sätt. Han tycker dock att det blir lite tårta på tårta att ha både predikan och skriftetal. I församlingen finns dock en tradition att i predikan ha en tillämpning på slutet, och det är inte ett långt steg till att utforma denna tillämpning som ett skriftetal.⁷⁷

4. Slutsatser och analys

Jag har alltså i denna uppsats undersökt utformningen av sju från 1986 års kyrkohandbok avvikande beredelsemoment och försökt finna vad det kan finnas för teologiska, pastoralteologiska, liturgihistoriska och kontextmässiga skäl till varför man utformar dessa beredelsemoment på det sätt man gör.

Vad gäller utformningen av de avvikande momenten har jag rent teoretiskt funnit sex olika sätt att variera beredelsemomentet. Nedan följer ett översiktligt schema över dessa variationer i de sju församlingar som är föremål för undersökning i denna uppsats samt en preciserande kommentar av vad dessa variationer rent konkret innebär i varje församling.

---

⁷⁷ Intervju med Ulf Jonsson 060428

	Uteslutande av beredelsemomentet	Utbytande av beredelsemomentet mot annat liturgiskt moment	Uteslutande av vissa texter i beredelse- momentet	Utbytande av vissa texter i beredelse- momentet	Tillägg av texter i beredelse- momentet	Inkluderande av andra liturgiska moment i beredelse- momentet
Döderhults församling		X				
Enskede församling	X					
Gottfridsbergs församling			X	X	X	
Helgeands församling						X
Hyllie församling			X	X		X
Lunds Allhelgonaförsamling				X		X
Åsundens församling					X	X

Här har jag alltså valt att definiera Döderhults kyrielitania som ett annat liturgiskt moment än beredelsemoment. Uteslutande av texter innebär i Gottfridsbergs församling att man utesluter beredelseordet i högmässan och i Hyllie församling att man inte ber tackbön efter tillsägande av syndernas förlåtelse. Utbytande av vissa texter i beredelsemomentet innebär i Hyllie församling att istället för kyrkohandbokens böner om förlåtelse använder sig av böner om förlåtelse som är skrivna i församlingen, medan för Lunds Allhelgonaförsamling innebär utbytande av texter att man använder sig av överlåtelseböner även utanför söndagsgudstjänsten. För Gottfridsbergs del innebär utbytande av texter att man i söndagsgudstjänsten använder förlåtelseord istället för löftesord. Att lägga till texter i beredelsemomentet innebär i Gottfridsbergs församling att man i söndagsgudstjänsten lägger till tackbön efter förlåtelsen och i Åsundens församling att man i söndagsmässan att lagt till ett beredelseord genom att låta predikan gå över i ett skriftetal. Inkluderande av annat liturgiskt moment innebär i alla fallen att man i beredelsemomentet inkluderat genom att placera det före bön om förlåtelse.

De skäl som framkommit till att utforma beredelsemomentet på det sätt man gör är:

- Att genom att inkludera kyriet i beredelsemomentet undvika sådant som känns logiskt och liturgiskt fel, främst att kyriet, bönen om Herrens förbarmande, kommer efter att man bitt syndabekännelsen, fått förlåtelsen och tackat för förlåtelsen.
- Att man tar hänsyn till kontexten, t.ex. vilken typ av bebyggelse församlingen verkar i, församlingens befolkningsprofil, vilken teologisk profil som präglar församlingen
- Att de präster som arbetar och är drivande i församlingen påverkar liturgins utformande.
- Att man vill markera olika karaktär på kyrkoåret.
- Att man i beredelsemomentet vill ge utrymme att lyfta fram inte bara synd- och skuldproblematik, utan också t.ex. skamproblematik.

- Att det krävs mer tid än vad det ges i gudstjänsten för att kunna ta beredelsemomentet och syndabekännelsen på allvar och kunna ta till sig förlåtelsens ord
- Att man har olika syn på avlösning – antingen så att man vill undvika att villkorslöst avlösa hela församlingen, eller motsatsen, att man konsekvent vill använda avlösning.
- Att man har olika syn på vilken koppling eller icke-koppling beredelsemomentet ska ha till nattvarden.
- Att man vill ha en rytm och ett driv i gudstjänsten
- Att man vill koppla samman beredelsemomentet med förbön
- Att man arbetar med tilltalet i gudstjänsten och vill undvika intern-kyrkliga ord som t.ex. synd.

Att inkludera kyriet i beredelsemomentet är den vanligaste variationen bland de församlingar jag undersökte, och jag börjar också därför med skälet att variera beredelsemomentet på ett sådant sätt att kyriet ska inkluderas i momentet. I åtminstone fem av de undersökta församlingarna (Döderhult, Hyllie, Helgand, Lunds Allhelgona och Åsunden) pågår en reflektion kring kyriet i anslutning till beredelsemomentet. I intervjuer med representanter för de församlingar där kyriet inkluderas i beredelsemomentet genom att placeras före förlåtelseorden framkommer bl.a. att man tycker att det känns konstigt och liturgiskt fel att först be en syndabekännelse, få förlåtelse och tacka för förlåtelsen och sedan återigen be om Herrens förbarmande. Det känns som om man gör om syndabekännelsen, trots att man redan tackat för förlåtelsen. Flera av intervjupersonerna upplever också att kyriet genom att placeras efter syndabekännelsen, men före förlåtelseorden, bildar en naturlig enhet med syndabekännelsen: Först ber man om syndernas förlåtelse och sedan om att Herren ska förbarma sig. Fredrik Modéus, kyrkoherde i Helgeands församling, menar att man genom ett inkluderande av kyriet i beredelsemomentet också öppnar upp för att bemöta annat än synd och skuld i detta moment. Kyriet hade, såsom jag i denna uppsats visat, från början inte betydelsen av en syndabekännelse. Men så har man å andra sidan praxis och hur kyriet kommit att tolkas genom hur det har placerats och använts: Genom att kyriet kommit att hamna efter syndabekännelsen och absolutionsönskan/avlösningen har det kopplats ihop med dessa moment. Här menar jag att åtminstone de fem församlingar i min undersökning som placerar kyriet före förlåtelseorden påverkats av hur momentet faktiskt tolkas genom dess placering. Jag anser att denna användning av kyriet visar att det inför nya kyrkohandboks-förslag behövs en vidare diskussion av kyriet, tolkningen och placeringen av detta moment.

Kontexten är ett annat skäl till avvikande utformningar. Detta framhåller framförallt Mats Egfors, kyrkoherde i Hyllie församling, som ett skäl, men jag menar att även hos församlingar där detta inte framkommer som ett uttalat skäl så spelar kontexten roll. Några exempel på hur kontexten spelar roll – i Hyllie församling arbetar man i en kontext där kyrkan och dess interna språk inte är självklarheter. Det är inte någon slump att det är i just denna församling som man skrivit egna böner om förlåtelse och dessutom aktivt undvikit ordet synd. Inte heller tror jag att det är någon slump att det är just Åsundens församling, som i stor utsträckning betonar traditionen, som använder termen skriftetal.

Något som inte sades uttryckligen i någon av intervjuerna, men som jag anser ändå är ett skäl till vissa utformningar av beredelsemomentet, är vilka präster som arbetar och är drivande i församlingen. Jag anser att beredelsemomentet i en församling ofta speglar församlingsprästens teologiska ideal. Jag är väl medveten om att det som framkommit i denna uppsats är enskilda prästers teorier och tankar, och naturligtvis framställs då beredelsemomentet i deras församling såsom de tolkar det utifrån sina teologiska ideal. Men jag skulle ändå vilja hävda att även om påverkan sker av församlingen, arbetslaget osv., så påverkar en prästs teologi liturgins utformning, inkl. beredelsemomentets utformning, i mycket stor utsträckning.

En annan slutsats jag drar är att man i samtliga församlingar som jag undersökt utom i Åsundens församling varierar beredelsemomentet under kyrkoåret för att markera olika karaktär hos olika delar av kyrkoåret. Något som är genomgående är att församlingarna som varierar beredelsemoment efter kyrkoår vill betona fastan som en tid av bot. I Helgeands församling varieras beredelsen enbart genom att det är en annorlunda kyriemelodi under fastetider, i Enskede församling lyfts beredelsemomentet in under fastetiden och i Döderhult, Gottfridsberg, Hyllie och Lunds Allhelgona församlingar varieras formuleringar av kyrielitania resp. syndabekännelse och bön om förlåtelse efter kyrkoårets karaktär. I Döderhult har t.ex. påskkyrielitania mer av en bekännelsekaraktär medan fastekyrielitania har mer av en bekännelse- och botkaraktär. I Gottfridsberg används under fastan en ”kärvare” syndabekännelse och i Lunds Allhelgona används under fastan en syndabekännelse i mässan istället för en överlåtelsebön. I den bön om syndernas förlåtelse som används under jultid i Hyllie församling finns fraser som knyter an till Jesus födelse.

Att utforma beredelsemomentet på ett sätt så att det inkluderar inte bara synd- och skuldperspektiv, utan också bl.a. skam, är ett skäl som flera representanter för församlingar

uppper direkt eller indirekt. I Helgeands församling arbetar man enl. Modéus med att bredda perspektiven i beredelsemomentet genom att välja en vid bön om förlåtelse (vid i avseendet att man i den kan tolka in såväl skam- som skuldproblematik) samt att inkludera kyriet. I Lunds Allhelgonaförsamling gör man det genom att i 8 fall av 10 istället för en bön om förlåtelse ha en överlåtelsebön. I Hyllie församling gör man det genom att medvetet undvika ordet ”synd” och enl. Egfors så är andra teman än förlåtelse viktiga i beredelsen, han nämner sådana teman som överlåtelse och befrielse.

Ett skäl till utformningen av beredelsemomentet som framkom både hos Leif Norrgård, kyrkoherde i Döderhults församling, och Margareta Stiernstedt, kyrkoherde i Enskede församling, är att det krävs mer tid än vad som ges i gudstjänsten för att kunna ta beredelsemomentet och syndabekännelsen på allvar och kunna ta till sig förlåtelsens ord. I samband med detta betonar också Norrgård och Stiernstedt att det är orimligt att använda beredelsemomentet varje söndag. Stiernstedt menar att om syndabekännelsen beds relativt sällan så undviker man att den beds på rutin utan man hinner istället stanna upp och fundera över vad den egentligen innebär. En tanke kring detta som framkom klart hos Norrgård men inte alls hos Stiernstedt är att avlösning enl. Norrgård hör hemma i bikten och inte i gudstjänsten och man vill undvika att villkorslöst avlösa församlingen. Att t.ex. i gudstjänsten sätta upp villkor för förlåtelsen är däremot något som Mats Egfors, kyrkoherde i Hyllie församling, vänder sig emot.

Just avlösning, ett direkt tillsägande av syndernas förlåtelse, är något som Gottfridsberg konsekvent använder, även i söndagsgudstjänster där 1986 års kyrkohandbok föreskriver att löftesord ska användas. Rent liturgihistoriskt finns det en förklaring varför det i en nattvardslös gudstjänst såsom söndagsgudstjänsten föreskrivs löftesord istället för avlösning. Avlösning har nämligen i svensk liturgitradition endast använts i nattvardsförberedande fristående allmänna skriftermål, eller sedan 1942 i sådant nattvardsförberedande skriftermål som var infogat i högmässan. I nattvardslösa gudstjänster användes istället absolutionsönskan eller sedan 1942 löftesord. I 1986 års kyrkohandbok är avlösningsord föreskrivna i gudstjänster med mässa, men också i högmässogudstjänsten. Här kan man fråga sig om t.ex. 1986 års kyrkohandboks infogande av avlösning även i högmässogudstjänsten och Gottfridsbergs församlings konsekventa användning av avlösning pekar på en tanke med avlösningen som sträcker sig bortom kopplingen mellan avlösning och nattvard.

Det finns alltså en liturgihistorisk koppling mellan nattvarden och utformningen av det allmänna skriftermålet och nattvarden. Det framkom också i åtminstone två av församlingarna en reflektion kring vad beredelsen egentligen är en förberedelse för, t.ex. vilken koppling eller icke-koppling till nattvarden beredelsen ska ha. Enl. Norrgård är ett av skälen till utformningen av beredelsemomentet i Döderhults församling att man vill undvika en olycklig sammankoppling mellan avlösning och nattvard. I Åsundens församling däremot framkommer av intervjun med Ulf Jonsson att han vill koppla samman beredelsen och nattvarden. Detta framkommer dels genom att han finner det nödvändigt med ett beredelsemoment i gudstjänster med mässa, dels att beredelsemomentet i söndagsmässan placerats precis före måltiden. Detta är också mycket intressant eftersom Åsundens församling, i t.ex. måldokument för församlingen, med tyngd lyfter fram att församlingen står i en luthersk tradition. Som jag visat i uppsatsen är det dock inte särskilt lutherskt, om man med lutherskt menar enligt Luther, att förknippa avlösningen med nattvarden. Detta är däremot en tanke som jag anser dominerar i svensk-luthersk liturgitradition.

Ett av de skäl som Johannes Zeiler, präst i Gottfridsbergs församling, uppgav till utformningen av beredelsemomentet i Gottfridsbergs församling är att genom den placering beredelsemomentet har där uppkommer det en rytm och ett driv i gudstjänsten. Sedan kan man ju fundera på hur tungt vägande skäl som rytm, driv och hur församlingen upplever gudstjänsten bör vara jämfört med liturgihistoriska, pastoralteologiska och teologiska skäl.

Efter att ha studerat skälen till varför de undersökta församlingarna utformar beredelsemomentet som de gör så finner jag att en typ av skäl är att man upplever möjligheten till variation som positiv och att man vill variera momentet t.ex. efter kyrkoårets karaktär. Men detta anser jag inte var det främsta skälet till att man avviker från 1986 års kyrkohandbok, utan skälen till att man avviker är mer principiella skäl, som kan vara pastoralteologiska eller grundas på att man vill ha ett bättre liturgiskt flöde och en rytm och driv i gudstjänsten.

Något som framkom i undersökningen och som jag finner anmärkningsvärt är att ingen av församlingarna har anmält sina ändringar av beredelsemomentet till domkapitlet, trots att detta är föreskrivet i kyrkoordningen 18 kap 6 §. I Hyllie, Helgeands, Lunds Allhelgona och Enskedes fall beror det på att församlingarna är med i någon form av liturgiskt nätverk på siftnivå och att man därmed har dispens från kravet att anmäla ändringen på ett i kyrkoordningen föreskrivet sätt. Vad gäller Döderhult anser Norrgård att man fått god-

kännande från stiftet på annat sätt. Gottfridsbergs församling har enl. Zeiler ej anmält ändringar p.g.a. att man följer handboken, medan min undersökning visar att man avviker från 1986 års kyrkohandbok t.ex. genom att man i högmässan strukit beredelseordet och i söndagsgudstjänsten använder förlåtelseord istället för löftesord. Åsundens församling har inte anmält ändringarna, eftersom ändringarna kan ses som temporära enl. Ulf Jonsson. Här kan man fråga sig dels hur stor medvetenheten är om vad som egentligen är avvikande moment, dels i vad mån man vet att verkligen varje form av avvikelse i huvudgudstjänstens form ska anmälas till domkapitlet. Man kan också fråga sig om det verkligen är rimligt att anmäla varje ändring till domkapitlet. Om man i en gudstjänst använder samma placeringar som i handboken och de böner och förlåtelseord som finns i handboken, om än på ett sätt som inte föreskrivs för just den gudstjänstformen man firar, behövs då verkligen anmälan om ändringar? Jag skulle ändå svara ja, eftersom det finns en liturgisk tanke med att utforma en gudstjänst på ett visst sätt, t.ex. att i söndagsgudstjänsten använda löftesord istället för förlåtelseord. Sedan anser jag att man också kan fråga sig hur väl denna liturgiska tanke är förankrad, om man t.ex. anser att det inte gör något att man använder förlåtelseord istället för löftesord. Utifrån min undersökning anser jag att de olika skillnaderna i de liturgiska strukturerna i 1986 års kyrkohandbok och anledningen till dessa skillnader inte alltid riktigt nått fram till församlingarna.

5. Personlig reflektion

Arbetet med denna uppsats har fått mig att tänka efter och tänka om, och jag vill här kort dela med mig av några av mina högst personliga åsikter. Jag är en stor förespråkare för igenkännandets glädje. För att man verkligen ska kunna fira gudstjänst med hela sitt hjärta och känna sig hemma i gudstjänsten anser jag att det är viktigt att det finns en möjlighet att lära sig gudstjänsten utantill och släppa agendorna. Detta kan man knappast göra, om många moment i gudstjänsten ständigt varierar, så jag är inte för att variera beredelse-momentet från söndag till söndag. Men trots detta kan jag vara för att variera beredelse-moment i olika gudstjänsttyper och under kyrkoåret. Detta är en form av regelbunden variation som kan förstärka teologin och karaktären av resp. gudstjänsttyp och del av kyrkoåret. Jag tycker det är viktigt att variationerna innehåller en öppenhet att inför Gud lämna över såväl synd och skuld

som skam, så att det lämnas öppet för människors olika erfarenheter, samt att variationerna verkligen tar hänsyn till att människor ofta upplever beredelsemomentet som nedtryckande. Här kan jag absolut tänka mig variationer såväl i formuleringar som i placeringar, så länge dessa variationer är noga genomtänkta.

Kanske kan variationerna också innebära att man i någon gudstjänstform eller under någon del av kyrkoåret utesluter beredelsemomentet, men om man gör det tycker jag det är väldigt viktigt att t.ex. i ett inledningsord eller i predikan tydligt peka på hur olika moment i gudstjänsten kan verka förlåtande och på så sätt möta människors längtan efter förlåtelse och befrielse. Om det i framtida kyrkohandböcker finns med som alternativ att stryka beredelsemomentet i vissa gudstjänster under vissa delar av året anser jag att det också måste stå föreskrifter och exempel på hur man kan peka på hur gudstjänsten i övrigt kan vara förlåtande. Här har det verkligen skett en förändring i mina åsikter; innan jag började skriva denna uppsats var jag riktigt irriterad när man i gudstjänster uteslöt syndabekännelsen/bön om förlåtelse och/eller förlåtelseord. Framst berodde detta på att jag tycker det är viktigt att kyrkan tar människors frågor om skuld och skam på allvar och förmedlar befrielse och jag anser att beredelsemomentet verkligen är till för att göra just detta. När man då tog bort uteslöt syndabekännelsen/bön om förlåtelse och/eller förlåtelseord i gudstjänsten kändes det som denna möjlighet att bejaka människors frågor om skuld och skam och förkunna befrielse försvann. Dessutom uppfattade jag att det ibland var så att man helt enkelt tog bort dessa moment för att de var besvärliga, en lösning som jag tyckte var feg jämfört med att gå i närkamp och brottas med problematiken och kanske omformulera eller omtolka det som upplevdes besvärligt. Men jag har ändrat mig nu eftersom jag inser att man genom att inte jämt ha med beredelsemomentet kanske t.o.m. kan förstärka förståelsen av momentet. Att t.ex. ha med beredelsemomentet enbart under vissa delar av kyrkoåret och därmed belysa beredelsemomentets syfte med hjälp av kyrkoårets karaktär anser jag nu kan förstärka förståelsen av beredelsemoment. Men även om jag nu är mer öppen för att utlämna momentet än innan så tror jag mera på att variera beredelsemomentet, kanske inte låta det bestå av en syndabekännelse och förlåtelseord varje gudstjänst hela året runt. Kanske kan vissa gudstjänster under t.ex. påsken och julen ha mer av en festkaraktär och därmed ha ett beredelsemoment av annan karaktär än syndabekännelse, medan man låter fastan präglas av bot genom att lyfta fram syndabekännelsen. Att jag tror mer på variation än att utlämna momentet beror på att jag anser att det rent pastoralteologiskt behövs ett moment där man så

direkt som man gör i beredelsemomentet tilltalar och får lyfta fram de känslor av skam och skuld man bär på.

En annan fråga som jag tog upp i slutsatserna och analysen var värderingen av olika skäl till utformningen av beredelsemomentet, t.ex. hur tungt vägande skäl som rytm, driv och hur församlingen upplever gudstjänsten bör vara jämfört med liturgihistoriska, pastoralteologiska och teologiska skäl. Min åsikt är att det måste råda balans mellan dessa olika skäl, vilket jag också anser att det gör i de församlingar som tagits upp i denna uppsats, och att församlingens upplevelse ej får vara ensamt drivande skäl. Jag menar bestämt att man inte kan utforma en gudstjänst bara för församlingens skull, för att den ska uppleva den som trevlig och lättillgänglig. Då blir gudstjänsten lätt till vilket evenemang som helst, vilket jag bestämt hävdar att liturgi inte är. Det unika med liturgi menar jag är just dess historiska förankring och förklaring och att det är en ordning utformad inte bara för att man ska träffas och ha trevligt tillsammans utan en ordning utformad för att tillbe och ära Gud. Jag anser att denna djupare teologiska dimension aldrig får glömmas bort. I den stund man gör det och frågar mer efter vad människor kan tilltalas av än hur man kan förmedla budskapet om och från Gud, upphör enligt min uppfattning liturgin att vara liturgi.

Sedan finns också frågan om de förlåtelseord som används ska vara villkorlösa. Instinktivt känner jag som Egfors, att man inte kan villkora förlåtelsen, inte kan villkora Guds nåd. Men samtidigt, kan man utsäga förlåtelse utan att veta om alla ångrat sig? Ett annat själavårdsmässigt/pastoralteologiskt problem är att man uttalar förlåtelse också till dem som bekänt det de tror är synder, men som i själva verket inte är synder utan t.ex. känslor av otillräcklighet och skam. Därmed bekräftar man ju deras tro på att det de har bekänt är synder. Man kan ju här anföra traditionen att kyrkans ämbetsbärare har fått två nycklar, både till att lösa synd och till att binda synd, men hur ska man egentligen använda dessa nycklar? Att villkora förlåtelsen kan skapa prestationskrav och tankar som ”när jag upp till dessa villkor”, vilket jag anser kan skapa själavårdsmässiga och pastoralteologiska problem. Däremot finner jag det lättare att som ett alternativ till villkorlösa avlösningsord använda villkorlösa löftesord. I 1986 års kyrkohandbok finns instruktioner om att t.ex. i söndagsgudstjänsten enbart använda ett löftesord. Även om jag finner det pastoralteologiskt betydelsefullt med ett direkt tillsäggande av syndernas förlåtelse kan jag absolut tänka mig att man på liknande sätt som med syndabekännelsen ”ransonerar” en direkt avlösning, dels för att den som ovan beskrivits är pastoralteologiskt komplicerad, dels för att om man bara har villkorlösa, direkt

tillsägande förlåtelseord under en del av kyrkoåret kan karaktären av denna del av kyrkoåret förstärka förståelsen av de direkt tillsägande förlåtelseorden. För att i möjligaste mån undvika problemen med direkt tillsägande förlåtelseord så är beredelseorden viktiga som en möjlighet att så klart som möjligt förklara innebörden av syndabekännelsen/bönen om förlåtelse samt avlösningen.

För även om jag är emot att man i kyrkan ska förklara (sönder) allt, vill jag här slå ett slag för beredelseordet som ett utmärkt sätt att undvika mycket av den problematik som kan uppstå kring beredelsemomentet. Man kanske kan uppfatta beredelsemomentet som nedtryckande, men om man i beredelseordet istället lägger betoningen på förlåtelse kan man få en annan tyngdpunkt på beredelsemomentet och se det inte bara som en syndabekännelse utan också som en befriande och förlåtande handling. När det gäller frågan om förhållandet mellan bikt och beredelse har jag svårt att se att de måste stå i motsatsförhållande till varandra. Kan de inte i stället komplettera varandra? Om man i beredelsemomentet med avlösning i gudstjänsten upplever någon form av förlåtelse och befrielse kanske man vill fördjupa denna erfarenhet, och möjligheten till bikt kan lyftas fram just som en sådan fördjupning?

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Enskede

Enskede församling

Enskede församling församlingsinstruktion

Linköping

Linköpings domkyrkoförsamling

Församlingsinstruktion för Linköpings Domkyrkoförsamling 2005

Lund

Helgeands församling:

Församlingsinstruktion Helgeands församling 2002-2005

Lunds Allhelgonaförsamling:

Församlingsinstruktion för Lunds Allhelgonaförsamling och Sjukhuskyrkan 2002

Hos författaren:

Intervju 060317 med Leif Norrgård

Intervju 060323 med Mats Egfors

Intervju 060327 med Margareta Stiernstedt

Intervju 060406 med Fredrik Modéus

Intervju 060406 med Leif Nordenstorm

Intervju 060407 med Johannes Zeiler

Intervju 060428 med Tommy Qvennerberg

Intervju 060428 med Ulf Jonsson

Mail 060217 från Lena Sjöstrand till förf.

Mail 060220 från Leif Norrgård till förf.

Mail 060418 från Annika Klintefelt (SCB) till förf.

Mail 060419 från Annemarie Rimmerfeldt (Svenska kyrkans informationservice) till förf.

Malmö

Hyllie församling:

Församlingsinstruktion för Hyllie församling

Oskarshamn

Döderhults församling:

Församlingsinstruktion för Döderhults församling 2002-2005

Tryckta källor och anförd litteratur:

Axner, T. (1998). *Utvärdering av 1986 års kyrkohandbok*. (Svenska kyrkans utredningar 1998:7). Uppsala: Svenska Kyrkans Centralstyrelse.

Eckerdal, L. (1970). *Skriftermål som nattvardsberedelse: Allmänt skriftermål i svenska kyrkans gudstjänstliv från 1811 års till 1942 års kyrkohandbok*. Lund: CWK Gleerups Förlag.

Byström, Norrgård. (1996) *Mer än ord: Liturgisk teologi och praxis*. Stockholm: Verbum Förlag.

Eckerdal, L. (Red). (1976). *Den nya gudstjänstordningen för Svenska kyrkan: Kommentarer*. Stockholm: Verbum/Studieboks förlaget.

Ellverson, K-G. (2003). *Handbok i liturgik*. Stockholm: Verbum Förlag.

Gudstjänstordning för Svenska kyrkan: 1976 års alternativ till Den svenska kyrkohandboken, 1 Ritual. (1976). Stockholm: Verbum Förlag.

Jones, C., Wainwright, G., Yarnold SJ, E. & Bradshaw, P. (Red.). (1992). *The Study of Liturgy*. London: SPCK; New York: Oxford University Press.

Klingert, R. (1989). *Liturgin som bekännelse: Den liturgiska utvecklingen i Svenska kyrkan under 1970- och 1980-talen och dess pastorala konsekvenser*. Stockholm: Verbum Förlag.

Klingert, R. (2001) ”Beredelsens innebörd och plats i kyrkans gudstjänstliv: 1982 års revisionsgrupps tankar och förslag”. Ingår i *Beredd att möta det heliga: Synd och förlåtelse i kyrkans gudstjänst* (Mitt i församlingen 2001:4), s. 34-51. Uppsala: Nämnden för kyrkolivets utveckling, Svenska Kyrkan.

Kyrko-handbok, hvaruti stadgas, huru gudstjensten i svenska församlingar skall behandlas: öfversedd, förbättrad och tillökt, samt med Kongl. Maj:ts nådiga bifall af rikets ständer antagen vid riksdagen i Stockholm år 1809. (1811). Stockholm.

Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan: Gudstjänstordning. (2000). (Svenska kyrkans utredningar 2000:1). Uppsala: Svenska kyrkan, Kyrkostyrelsen.

Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan: Motiveringar. (2000). (Svenska kyrkans utredningar 2000:3). Uppsala: Svenska kyrkan, Kyrkostyrelsen.

Kyrkomötet 1986, Protokoll, Bihang 1-2. (1986).

Kyrkomötet 1986, Protokoll, Bihang 6-15. (1986).

Kyrkoordning 2003 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan. (2003). Stockholm: Verbum Förlag.

Martling, C-H. (1992). *Svensk liturghistoria*. Stockholm: Verbum Förlag.

Martling, C-H. (1996). *Liturgik: en introduktion*. Stockholm: Verbum Förlag.

Modéus, F. (2005). *Mod att vara kyrka*. Stockholm: Verbum Förlag.

Den svenska kyrkohandboken: Stadfäst av konungen 1942. (1942). Stockholm: Svenska kyrkans Diakonistyrelsens Bokförlag.

Den svenska kyrkohandboken I och II. (1999). Stockholm: Verbum Förlag.

Pahlmblad, C. (1998). *Mässa på svenska: Den reformatoriska mässan i Sverige mot den senmedeltida bakgrunden.* Lund: Arcus Förlag.

Rodhe, E. (1923). *Svenskt gudstjänstliv: historisk belysning av den svenska kyrkohandboken.* Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens bokförlag.

Senn, F. (1997). *Christian Liturgy: Catholic and Evangelical.* Minneapolis: Fortress Press.

Svenska kyrkans gudstjänst: Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster, Band 1 Gudstjänstordning m.m. [förslag av] 1968 års kyrkohandbokskommitté. (1974). (SOU 1974:66).

Svenska kyrkans gudstjänst, band 8: Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Kyrkliga handlingar. [förslag av] 1982 års revisionsgrupp [inom 1968 års kyrkohandbokskommitté]. (1985). (SOU 1985:46).

Elektroniska källor:

Gottfridsbergs församlings hemsida. Hämtad: 060407. Tillgänglig:

<http://www.svenskakyrkan.se/gottfridsberg>

Gudstjänstutskottets betänkande 2002:7 [Online] Hämtad 060420. Tillgänglig:

<http://www.svenskakyrkan.se/km-2002/betankanden/G200207.shtml#TopOfPage>

Nationalencyklopedin [Online], uppslagsord ”skriftermål”. Hämtad 051208. Tillgänglig:

http://80-www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=308424

Nationalencyklopedin [Online], uppslagsord ”litanian”. Hämtad 060405 Tillgänglig: <http://80->

http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=242907

Nationalencyklopedin [Online], uppslagsord ”kyrie”. Hämtad 060404. Tillgänglig: [http://80-
http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=234880](http://80-
http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=234880)

Statistik från Svenska kyrkans informationservice. Hämtad 060419. Tillgänglig:
http://www.svenskakyrkan.se/statistik/xls/intrades_och_uttradesstatistik_051205.xls

Åsundens församlings hemsida. Hämtad 060413. Tillgänglig:
<http://www.svenskakyrkan.se/asunden>